

Bakalářská práce

2016

Vlasta Sedláčková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Bakalářská práce

Na počátku byl vztah - člověk jako vztahová bytost

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Kolářová, Dr. theol.
Autor práce: Vlasta Sedláčková, DiS.
Studijní obor: Pedagogika volného času (kombinované)
Ročník: 2

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Kolářové, Dr. theol. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji též představeným a spolusestrám, Kongregace milosrdných sester III. řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny za vytvoření časového prostoru při psaní této práce a za pomoc při jejím technickém dokončování. “

Obsah

Úvod	6
Vztah.....	8
A. POHLED PSYCHOLOGICKO-ANTROPOLOGICKÝ.....	10
1. Mezilidský vztah.....	10
1.1 Vztahové oblasti člověka	10
1.2 Mezilidský vztah jako interpersonální interakce	11
1.2.1 Základní formy součinnosti	12
1.2.2 Základní formy mezilidských vztahů	12
1.3 Přímé mezilidské vztahy	12
1.3.1 Blízký vztah	13
1.3.1.1 Teorie sociální směny	14
1.3.1.2 Kritéria pro posouzení vztahu	14
1.3.1.4 Pravidla pro udržování vztahu	15
1.2.1.5 Komunikace	15
2. Vztah a osobnost nebo osoba?	16
2.1 Osobnost	16
2.1.1 Vědomí.....	17
2.1.2 Sebepojetí - sebeobraz	17
2.1.2.1 Vývoj sebepojetí	18
2.1.2.2 Úloha sebepojetí	19
2.1.2.3 Obrana sebepojetí	19
2.1.3 Vůle.....	19
2.1.3.1 Struktura vůle a její utváření.....	20
2.2 Osobnost nebo osoba?	20
2.2.1 Od osobnosti k osobě.....	21
2.2.1.1 Osoba	22

B. POHLED TEOLOGICKO-FILOZOFICKÝ	23
3. Na počátku – Boží existence.....	23
3.1 Vztahy v Bohu – vztahy v Nejsvětější Trojici.....	24
3.1.1 Vztah Otec – Syn	26
3.1.2 Vztah Syn – Otec	26
3.1.3 Vztah Otec a Syn – Duch svatý	26
4. Paradox osoby – podobnost i nepodobnost.....	28
4.1 Božská a lidská osoba	28
4.2 Vztah a osoba.....	29
4.2.1 Osoba a jazyk.....	30
5. Ježíš Kristus – Bůh a člověk	33
5.2 Ježíšova osoba a osobnost.....	34
5.2.1 Následování Ježíše.....	35
C. K TAJEMSTVÍ OSOBY SKRZE VZTAH LÁSKY.....	37
6. Rozum a vůle - aspekty lásky	37
6.1 Rozum.....	38
6.2 Tři stupně lásky.....	38
6.2.1 Smyslové milování - Erós.....	39
6.2.2 Duchovní milování - Filia.....	40
6.2.2.1 Osobní milování.....	40
6.2.2.2 Očištěné milování	42
6.2.3 Láska daná Bohem - Agapé	43
6.3 Láska jako jednota v dávání a přijímání	43
Závěr	45
Seznam použitých zdrojů	47
Abstrakt	50
Abstract.....	50

Úvod

Naše životy jsou od narození zakotveny ve vztazích. Naše životy se odehrávají ve vztazích. Naše životy žijí ze vztahů. Každý jednotlivý člověk touží najít svoji jednotu a ucelenost, podvědomě ji hledá ve vztazích.

Pokud v některých životních chvílích neprožijeme správné vztahové relace, stávají se pro nás etapami, které psycholog Erik H. Erikson nazývá krizí, kterou je třeba překonat, abychom se dostali na další vývojový stupeň. Vztahy, které nám chyběly vztahy, které byly narušeny zklamáním, odchodem, zraněním, všechny tyto vztahy nás vnitřně i navenek ovlivňují. Je možné změnit naše bolavé vztahy v radost, ve vyrovnanost, v integritu a růst své osoby – osobnosti. Potřebujeme bod, tak jako slavný řecký matematik, fyzik a vynálezce Archimédes, který prý prohlásil: „Dejte mi pevný bod a pohnu světem.“ I my potřebujeme pevný bod, který by nám dovolil pohnout našim vnitřním světem. Kde ten bod hledat?

Cílem mé práce je popis, analýza a srovnání některých vybraných přístupů k problematice vztahovosti a jejich průběžná reflexe vzhledem k otázce po člověku. Snažím se ze vzájemně odlišných hledisek odkrýt, co znamená, že člověk je vztahovou bytostí. Konkrétně se pokouším rozebrat psychologický, antropologický a teologický přístup k otázce lidské vztahovosti. V propojování různých úhlů pohledů chci vystihnout podstatu lidského já. Východiskem je mi křesťanské pojetí člověka, stvořeného jako Boží obraz, k Boží podobě (Gn 1, 26). Vycházím z myšlenky profesora Halíka, který ve své knize *Co je bez chvění, není pevné* uvádí, že v hloubce svého já jsme si s Bohem blízcí. Hledání Boha je zároveň hledáním sebe a naopak hledáním sebe můžeme porozumět, najít a zakusit Boha. Člověk a Bůh jsou spojeni, člověk bez Boha není celý.¹ Moje práce nemůže být stoprocentní analýzou vztahovosti, chápu ji spíše jako malý výsek v hledání, jako příspěvek k dalšímu tázání po společných prunicích člověka a Boha jejich vzájemného vztahu. Uvědomuji si, že teologická antropologie pracuje i s poznatky z oblasti psychologie. Aby člověk našel Boha a vytvořil s Ním vztah, potřebuje zažít analogický vztah na úrovni lidského společenství osob. Proto výpovědi formulované v oblasti lidské lze obdobně vyčíst i v oblasti teologické.

První část se zabývá vztahem nejprve z psychologicko-antropologického hlediska. Jsou zde uvedena témata, která jsou, a věřím, že budou, stále aktuální. Nejprve otázka mezilidských vztahů. Sociální interpersonální interakce nás provází celým našim životem, v této oblasti najdeme z naší lidské strany také základ pro náš vztah k Bohu, dalším tématem je lidská osobnost, v antropologickém a teologickém názvosloví osoba.

¹ Srov. HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 18.

V pohledu na lidskou osobnost popisují podrobněji vědomí, sebepojetí a vůli. „Lidské „já“ a Bůh jsou si blízcí“, říká Halík, „na této úzké hraně se odehrává naše spása.“²

Ve druhé části práce usilují o poodhalení tajemství vztahů v Bohu, v nejsvětější Trojici, v „božské mezosobní interakci“ tří osob jedné Boží přirozenosti. Snažím se popsat nepatrnou část z Boží lásky, lásky, která vyslovuje slovo „člověk“ a zároveň ho tvoří podle Synova vzoru – z pohledu teologie slovo/pojem/výraz člověk, může znamenat rovněž Kristus. Proto na kapitulu o trojičních vztazích navazuji pohledem na osobu Ježíše Krista. Osoba Ježíše z Nazareta spojuje v sobě božskou a lidskou přirozenost. Připodobnění se této osobě má člověk v teologickém pojetí chápat jako svůj úkol, aby došel k cíli, k němuž byl určen - dosáhnout Boha, protože člověk je Bohu na míru.³ Hovořím o Bohu a pokouším se v něm najít hodnotu, v níž může být člověk zakořeněn, klíč k interpretování vztahu Boha jako osoby a člověka jako osoby ve vzájemném přátelství. A chci odkrýt v tomto vzájemném přátelství prvotní vztah Boha k člověku. Protože teologicky, Bůh tvoří člověka, volá ho a disponuje člověka k odpovědi na tuto svou lásku.⁴ V této části interpretuji člověka jako toho, který se ve stvoření ubírá po cestě Vztahu, tato cesta z něj může a má učinit obraz Vztahu a Společenství Trojice.⁵

Poslední kapitola se zaměřuje na vztah člověka k Bohu na úrovni lidského rozumu a lidské vůle, které jsou zasazeny do kontextu lásky jako její dva aspekty. Tento pokus o popis volního úsilí v milování je snahou rozlišit dvě kvality lidského života – rozum a vůli. Tato kapitola je obsahově koncipována jako syntéza předchozích: Člověk poté, co rozpoznává, že je milovaný (a ze své strany to právě rozpoznává především prostřednictvím vztahů s lidmi), stává se schopným milovat a darovat se a naplňovat tak něco z Boží lásky, která do něho byla při stvoření vložena.

² HALÍK, T. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*, s. 18.

³ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vyd. Praha: Krystal OP, 2010, s. 228.

⁴ AMBROS, P. *Osoba v pohledu spirituální antropologie*. [online]. [vid. 2016-02-16]. Dostupné na: <http://pfyziollfup.upol.cz/castwiki/?p=1103>

⁵ RUPNIK, Marko Ivan. *Vybrané otázky z antropologie: člověk a vzkříšení*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003, s. 10.

Vztah

V této kapitole se zabývám slovem ‚vztah‘, jeho pojmovým uchopením a pokusem vyjádřit jeho podstatu.

Podstatné jméno vztah (relace) se používá v různých významech. Pokud se snažíme vymezit vztah obecně, narážíme na četné obtíže. Vztah evokuje pocit, že tento pojem může sám o sobě vyjádřit, čím jsou subjekty, mezi nimiž vztah vzniká, samy o sobě. Jenže vztah vyjadřuje právě jen poměr, čím je subjekt v poměru k jiné věci.⁶ Vztah, pokud to není vztah matematický či není pevně určeným poměrem, se vyvíjí a odvíjí od celé řady dalších vztahů. Ty jsou navzájem propojeny a svázané a vzniká celá síť vztahů.⁷ Vztah má význam pro nás osobně, ale i pro druhé lidi a pro celý svět. Ve filozofickém slovníku nalézáme tvrzení, že ve *výstavbě světa má vztah rozhodující význam*.⁸ V každém vztahu můžeme nalézt tři činitele: 1) nositele vztahu, 2) účel vztahu, 3) důvod vztahu. Vztahy se mezi sebou odlišují hloubkou a trváním.

Etymologický pohled

Najít etymologický význam slova ‚vztah‘ je velmi obtížné. Můžeme se domnívat, že souvisí se silou působící směrem vzhůru. To by odpovídalo rozdělení slova na předponu vz-, která označuje pohyb vzhůru, ven.⁹

Hledáme-li slovo ‚vztah‘ pod pojmem ‚relace‘, což také označuje poměr a vychází z latinského slova relatio, pak slovo ‚relatio‘ můžeme přeložit slovy: odnášení, zpráva, vztah, poměr.¹⁰ Pokud ještě slovo ‚relatio‘ rozložíme na předponu re-, kterou přeložíme ‚opět, znovu‘ a kořen ‚latio‘, ‚latio‘ označuje pohyb, můžeme slovem ‚relatio‘ dojít k významu opakovaného pohybu. Také slovo ‚habitudo‘ označuje vtaž a je možné ho přeložit několika výrazy, jedním z nich je souvislost.¹¹

Sami můžeme odvodit, že ve vztahu určitě jde o pohyb něčeho k něčemu či někoho k někomu. Pohyb neskončený, znovu se opakující. Pohyb v jistých souvislostech. Podle výše řečeného jde o určitou zprávu. Zprávu, kterou nám každý jednotlivý vztah přináší o nás, o druhých, o světě a skrze tyto zprávy se dostáváme do vztahu se svou podstatou. Ale k tomu se dostaneme.

⁶ Srov. NICOLAS, Jean-Hervé a Oldřich SELUCKÝ. *Syntéza dogmatické teologie. I, Bůh v trojici*: Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2003, s. 110.

⁷ Srov. VYMĚTAL, Jan. *Obecná psychoterapie*. Vyd. 1. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997, s. 72.

⁸ Srov. BRUGGER, Walter a Ladislav BENYOVSZKY. *Filozofický slovník*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1994, s. 491 – heslo Vztah.

⁹ Srov. REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Vyd. 1. Voznice: LEDA, 2001, s. 727.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 727.

¹¹ Srov. ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, s. 7.

K popisu interakce jednoho pojmu k druhému se užívá buď překlad vztah mezi jevy, objekty a osobami, nebo činnost. Řezáč se zamýšlí nad rozdílem a dochází k závěru, že vztah je často spojován s označením souvislosti, vazby mezi vzájemnými prvky, ale ty nemusí být vzájemně propojeny. Interakce je naopak činnost, můžeme ji popsat jako vztah, který nám označuje vzájemné propojení, vzájemnou činnost osob. Tato činnost následně působí propojení a na jejímž základě se utváří sociální vztahy, vztahy mezi osobami.¹²

Dobrodružství vzájemných vztahů vůbec není jednoduché, ale potřebujeme alespoň základ, z něhož bychom vycházeli při hledání průníků vztahu člověka s Bohem a Boha s člověkem.

¹² Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 79.

A. POHLED PSYCHOLOGICKO-ANTROPOLOGICKÝ

1. Mezilidský vztah

Tématem mojí práce je člověk jako vztahová bytost, proto se také v této kapitole zaměřím na vztah z hlediska člověka jako sociální bytosti. Lidskou bytostí se člověk stává prostřednictvím vztahů s druhými tzv. interpersonální (mezosobními) vztahy.¹³ Kelly uvádí, že mezilidský vztah vzniká, když osoby, které ho tvoří, na sebe působí v čase.¹⁴

Sami víme, že k některým lidem máme blíž a máme k nim vztah hlubší, jsou to vztahy blízké a naopak k jiným lidem navazujeme vztahy povrchní. Některé naše vztahy jsou přechodné, jiné přetrvávají dlouhou dobu.¹⁵ *Mezilidský vztah vzniká v kontextu řetězce výměn. Každé chování se podílí na tvorbě rámce, ve kterém vztah vzniká a vyvíjí se. Chování subjektu A může vyvolat u subjektu B odezvu pouze tehdy, je-li ji schopen registrovat. Způsob, jakým subjekt B toto chování dešifruje v kontextu svých psychických obsahů, pak určuje jeho reakci, která se stává podkladem pro další reakci subjektu A.*¹⁶

1.1 Vztahové oblasti člověka

Člověk si utváří vztahy k věcem, k sobě, jiným lidem a k vyšším hodnotám. Vytvoření těchto vztahů je jeden z klíčových vývojových úkolů.¹⁷ Lidské vztahové oblasti můžeme rozdělit na několik rovin:

- a) vztah k sobě – sebepojetí, jak sám sebe člověk vnímá
- b) vztahy k druhým lidem
- c) vztahy ke světu.

Vztah je utvářen vnějšími i vnitřními vlivy. Každá výměna probíhající ve vztahu se stává vnitřní zkušeností, která ovlivní člověka a formuje ho. Vnitřních subjektivních

¹³ Srov. VYMĚTAL, J. *Obecná psychoterapie*, s. 72.

¹⁴ Srov. Kelly, G. In: NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 319.

¹⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004, s. 304, srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*, Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 16.

¹⁶ VYMĚTAL, J. *Obecná psychoterapie*, s. 97.

¹⁷ Srov. tamtéž, s. 73.

vlivů, které poznamenávají vztah, je velké množství a liší se zkušenost od zkušenosti, svoji roli zde hrají převzaté sociální stereotypy, rasové předsudky a další. Téměř všechny informace, které nás ovlivňují, získáváme v interakcích s prostředím, ostatními lidmi.¹⁸

1.2 Mezilidský vztah jako interpersonální interakce

Mezilidský vztah bývá také někdy interpretován jako interpersonální interakce. Položíme-li si otázku, jestli je to opravdu totéž, pak si můžeme všimnout rozdílu mezi interakcí, což lze přeložit jako společná činnost, a vzájemným mezilidským vztahem.¹⁹ Řezáč z toho vyvozuje, že „vztah je jednou z podmínek efektivity činnosti a činnost zase podmínkou utváření odpovídajícího mezosobního²⁰ vztahu.“²¹ Mezi základní znaky mezilidské interakce řadíme vzájemnost, stimulaci a ovlivnění.

Za vzájemnost považujeme jakýkoli projev vztahu jednoho k druhému, při němž dochází k výměně obsahů, propojování aktů chování. Taková vzájemnost je možná a přiměřená jen na základě dostatečných informací o partnerovi. Tak můžeme říct, že vzájemnost je proces poznávání druhého i sama.²² „Vztah tak není jen nějaký poměr, něco mezi jedinci“, ale jak Řezáč dodává: „je to jejich setkání, je to něco, co je jim společné.“²³

K stimulaci dochází podněcováním aktivit jednoho jedince druhým, bez takové stimulace by vztah byl přerušen nebo by došlo k úplné ztrátě kontaktu. Ze vzájemnosti a stimulace vyplývá třetí znak interakce – ovlivnění.

Ovlivnění je důsledkem působení jednoho na druhého, vede k oboustranným změnám, k vzájemnému působení jednoho na druhého a to může vyústit ve vzájemné formování. Takové formování se jistě odráží i ve vytváření sociálních rysů osobnosti.²⁴ Zajímavý je Řezáčův pohled na povahu vztahů, podle něj vyjadřuje dvě složky, které analyzují formy součinnosti (společné činnosti a formy vzájemného kontaktu). Součinnost vzájemné interakce partnerů má základní formy: koexistenci, koordinaci a kooperaci. Základní formy nebo styly vztahových kontaktů jsou: rivalita, soutěžení a reciprocita, zvláštní místo má manipulace.²⁵

¹⁸ Srov. VYMĚTAL, J. *Obecná psychoterapie*, s. 97.

¹⁹ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 79.

²⁰ Řezáč doporučuje dělení na vztahy sociální a vztahy mezosobní. Vztahy sociální se podle něj zakládají na činnosti v rámci sociálních rolí, vztahy mezosobní jsou prvotně postaveny na emocích a subjektivních hodnoceních.

²¹ ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 79.

²² Srov. tamtéž, s. 79.

²³ Tamtéž, s. 79-80.

²⁴ Srov. tamtéž, s. 80.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 92.

1.2.1 Základní formy součinnosti

Koexistenci Řezáč chápe jako existenci vedle sebe, česky spolubytí. Jedinci směřují ke svým individuálním cílům na sobě nezávislými způsoby činnosti. Uvádí zde příklad studentů, kteří se ve společném pokoji, každý po svém, připravují na složení zkoušky. Což ovšem může vést i ke konfliktům.

Koordinace je sladění individuálních činností směřujících k individuálním cílům.

Kooperací můžeme nazvat společnou cestu ke společnému cíli.²⁶

1.2.2 Základní formy mezilidských vztahů

Rivalita (soupeření) tento vzájemný vztah ve většině případů vede k vytvoření konfliktního prostředí. Ale nádech nežádoucího jevu soupeření dává až společenský kontext. V každém případě se jedná o interakci „kdo z koho“.²⁷

Soutěžení - na první pohled může znamenat totéž jako soupeření, ale není tomu tak. Soutěž není a nemá být o vítězství nad druhými, o tom „kdo bude první“. Cílem soutěžení je zvýšení výkonu. Pokud se soutěž změní v rivalitu, pak se stává pouze pokusem organizovat vyvolanou rivalitu.²⁸

Reciprocita je příznačná vzájemnou náklonností, jejím základem je potřeba sounáležitosti. Tato vzájemnost posouvá vztah nad kooperaci svým spoluprožíváním a soucítěním s partnerem. Je to přechod od bytí s někým k bytí pro někoho.²⁹ Reciprocita je charakterizovaná vstřícností, vzájemnou podporou a vědomím smyslu společného vztahu. Řezáč dále rozebírá vstřícnost, což je podle něj vzájemná otevřenost, citlivost pro druhého takového, jaký je, ne pro mou představu o něm. A k těmto dvěma otevřenosti a citlivosti se přidává ještě rezonance s prožíváním druhého - snažím se vidět svět očima druhého. To vede k pochopení a akceptaci partnerových východisek, znamená to i chápat historii jeho osobnostního růstu. Toto pochopení mi dává vhled do druhého a je spíš prožitkem než rozumovým poznatkem. Tolerantnost k druhému není osvojená mravní zásada, ale stává se osobnostním rysem na základě osobního přesvědčení.³⁰

1.3 Přímé mezilidské vztahy

Názvem přímé mezilidské vztahy máme na mysli vztahy, které se odehrávají „tváří v tvář“. Helus rozlišuje dvě kategorie vztahů. První jsou vztahy neformální, které určují zájem jeden o druhého. Uvádí tři hlavní znaky osobní blízkosti: 1) Interpersonalita,

²⁶ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 84-85.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 87.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 87.

²⁹ Srov. tamtéž, s. 87.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 88-89.

2) Vzájemná závislost, 3) Uspokojování potřeb. Druhou kategorií jsou vztahy formálních. Ve vztazích formálních nejde o osoby, ale o funkce, které plní, jde o výkon.³¹

Mezilidské vztahy uspokojují lidské potřeby

Naše mezilidské vztahy uspokojují mnohé z našich lidských potřeb. Tyto potřeby definované americkým psychologem A. H. Maslowem najdeme v každé učebnici psychologie osobnosti.³² V jistém slova smyslu i potřeby biologické jako je hlad a žízeň neuspokojíme většinou bez toho, aniž abychom vstoupili do vztahu. Třeba do vztahu s prodávčem, číšníkem, rodiči či partnerem.³³ Proč lidé vyhledávají vztahy a jaké jsou motivace navazování mezilidských vztahů? Jak uvádí Nakonečný, lidé jsou vedeni různými motivy a touží po naplnění svých cílů jako je např. přátelství, obdiv, moc nad druhým nebo vedení, pomoc, ochranu, přijetí, potvrzení sebe sama.³⁴ Původní vztah, ze kterého vycházejí další, hledejme ve vztahové vazbě matka-dítě. Tento vztah formuje a předznamenává další sociální vztahy.³⁵

Ukazuje se tedy, že naše psychické potřeby nás odkazují k interakci s druhými. Jedině ve vztahu mohou zažít pocit bezpečí a jistoty, ujistit se o tom, že někam patřím, že jsem milována a že mohu milovat. Skrze úctu druhých, projevy vážnosti a ocenění, skrze pozitivní ohodnocení, je kladně ovlivňováno moje sebepojetí, moje sebeúcta, moje sebedůvěra.

1.3.1 Blízký vztah

Když si vybavujeme lidi, se kterými jsme se setkali, zjistíme, že jsme si nejdříve všimli fyzického vzhledu, poté chování a nakonec osobnosti a charakterových vlastností. Fyzická blízkost je předpokladem náklonnosti.³⁶ Psycholog Kelley podává definici blízkých vztahů: „*Za blízké považuje ty vztahy, jejichž prostřednictvím ovlivňuje jedinec jiné osoby často, silně v různých sférách činnosti, relativně dlouhou dobu.*“³⁷

Vágnerová charakterizuje blízký vztah jako vztah vzájemné vázanosti. Pro tento druh vztahu je důležitý **pocit závazku** a **zodpovědnosti** za partnera, za uspokojení jeho zájmů a potřeb. Tento závazek, který je spojený s přijetím osobních omezení, vnímáme hlavně u dlouhodobějších vztahů.³⁸ Hovoříme o modelu investic ve vztazích. Investice je to, co lidé do vztahu k jiné osobě vkládají a co by zánikem vztahu ztratili.

Prostřednictvím zkušeností získaných ze vztahů se učíme věnovat pozornost důsledkům své interakce s jinými lidmi pro sebe, ale i pro ně. Postupně si uvědomujeme svou vlastní i společnou odpovědnost za dosažený výsledek.³⁹

³¹ Srov. HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 195-197.

³² Srov. PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, s. 368.

³³ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 183.

³⁴ Srov. tamtéž, s. 183.

³⁵ Srov. tamtéž, s. 187.

³⁶ HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007, s. 75 a 82.

³⁷ Srov. VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 236

³⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 303.

³⁹ Srov. VÝROST, J. *Sociální psychologie*, s. 238.

1.3.1.1 Teorie sociální směny

K fungování dyadického vztahu jako výměny hodnot na vnitřním pomyslném emočním účtování s položkami „má dát“, „dal“ je zapotřebí obě hodnoty udržet v rovnováze. Tato kalkulace je ovšem relativní v různých druzích vztahů, kde hraje roli láska, ať už láska k dítěti, k lidem, či láska erotická. Zde může i ten, kdo „vydává víc“ pocíťovat hluboké uspokojení.⁴⁰ Základní druhy sociálních odměn či zisků jsou láska, status, informace, peníze, hmotné statky a podpora.

Kellyho teorie výměny nám mohou poskytnout vodítko k pochopení, co ve vztahu lidé považují za důležité. Vztah s druhým člověkem navazujeme, když to, co nám nabízí, je spojeno se ziskem/odměnou. Pokud nám někdo jiný nenabídne ještě vyšší zisk, zůstaneme ve vybraném vztahu. Volíme téměř vždy nejvýhodnější variantu s maximalizací zisku.⁴¹ V harmonických vztazích to, co je pro jednoho odměnou, je také ziskem pro druhého. Zdroje či zisky nejsou rozdělovány spravedlivě, ale podle potřeb každého. V trvalých vztazích místo normy vyrovnaného vzájemného vztahu „jak ty mně, tak já tobě“ (spravedlnost) nastupuje a převažuje norma odpovědnosti – podle potřeb jedince.⁴² Dlouhodobé vztahy, např. láska a přátelství, procházejí čtyřmi stadii. Za prvé vybírání – zjišťujeme odměny a tresty, u koho a čemu dáváme přednost, experimentujeme ve vztazích k různým lidem. Za druhé vyjednávání – toto stadium je založeno na hlubší znalosti osobnosti druhého člověka, zjišťujeme jaké přijímáme a poskytujeme odměny. Za třetí – zavázání se – začínáme se zajímat o samotný vztah. Za čtvrté – insti-tucionalizace – ve vztahu si stanovíme normy a očekávání.⁴³

1.3.1.2 Kritéria pro posouzení vztahu

Hayesová uvádí osm oblastí, které vztah charakterizují a kterými je možné ho měřit:

1. Obsah – co lidé ve vztahu dělají
2. Rozmanitost – různost činností účastníků vztahu
3. Kvalita – přístup účastníků
4. Frekvence a organizace – jak často a zda je jejich konání systematické
5. Reciprocita a komplementarita – jestli se vzájemně doplňují, máme na mysli střídání rolí
6. Intimita – do jaké míry hovoří o osobních věcech a sdělují svá tajemství⁴⁴
7. Interpersonální percepce – jak se partneři vnímají navzájem a interpretují činnost druhého

⁴⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 322-324.

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 329.

⁴² Srov. tamtéž, s. 331.

⁴³ HAYES, N. *Základy sociální psychologie*, s. 88-89.

⁴⁴ lat. intimus = vnitřní, skrytý před zraky jiných

- intimita je překročením hranice, za kterou se nacházejí privátní zóny jedince
- intimita vlastně znamená sebeodhalování
- intimita znamená vyjádření nejhlubších citů jiné osobě
- intimita je synonymem blízkosti dvou lidí

8. Závazek – jak silně se partneři cítí oddáni jeden druhému nebo vztahu mezi sebou.⁴⁵

1.3.1.4 Pravidla pro udržování vztahu

- Zastat se druhého v jeho nepřítomnosti
- Podělit se s ním o zprávy o všech svých úspěších
- Poskytnout emocionální podporu, když ji druhý potřebuje
- Věřit si a svěřovat se navzájem
- Dobrovolně pomáhat druhému, když to potřebuje
- Usilovat o to, aby se dobře cítil v naší společnosti⁴⁶

1.2.1.5 Komunikace

Trvalé, spolehlivé a dostatečně blízké vztahy mně přinášejí prostřednictvím komunikace potřebné informace o světě kolem mě a o mně samotném. Můžeme tedy říci, že základem našich vztahů s druhými je komunikace. Strnadová uvádí, že *komunikace má obsahový a vztahový aspekt. Potřeba komunikace je jednou z nejdůležitějších potřeb života. Žít znamená komunikovat.*⁴⁷ Komunikaci je možné dělit na verbální (ať už mluvenou či psanou), paralingvistickou (hlasové zabarvení, akcent, intonace atd.) a nonverbální – sem zařazujeme výraz těla a chování. Lidská řeč jako komunikace má tři prvky: mluvní, sluchovou a významovou, jinak řečeno jsou zapotřebí tři činitelé – osoba sdělující, osoba přijímající a obsah sdělení.⁴⁸ Komunikační proces obsahuje zrod myšlenky, její přenos ve znacích, její příjem, dekodování a odpo-věď.⁴⁹ Komunikace nonverbální je nejpůvodnějším způsobem sociálního chování a spo-čívá především v oblasti dotyků, dále do této kategorie můžeme zařadit prostorovou blízkost, držení těla, vnější zjev, mimiku a gestiku. Patří sem nejen gesta rukou, ale i pohyby hlavou a výraz obličeje, pohled očí.⁵⁰

Mezilidský vztah jsme si tedy krátce popsali, uvedli jsme tři vztahové oblasti člověka. Vztah se nám ukázal jako soubor vzájemně působících činností a forem mezilidských vztahů. Následovala podkapitola o přímých mezilidských vztazích, vztazích tváří v tvář.

⁴⁵ Srov. HAYES, N. *Základy sociální psychologie*, s. 90, srov. STRNADOVÁ, Věra. *Interpersonální komunikace: monografie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 89.

⁴⁶ Srov. HAYES, N. *Základy sociální psychologie*, s. 90, Srov. STRNADOVÁ, V. *Interpersonální komunikace*, s. 91.

⁴⁷ Srov. STRNADOVÁ, V. *Interpersonální komunikace*, s. 20.

⁴⁸ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 288-289, s. 316.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 294.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 304-311.

2. Vztah a osobnost nebo osoba?

Mezilidský vztah, jak sám pojem říká, je vztah mezi lidmi, zatím jsme se dívali v jakési obecnosti, nyní však množinu lidí rozdělíme na jednotlivé osoby, na jednotlivého člověka. Pohled na člověka je mnohvrstevnatý. Můžeme se na něj dívat z různých úhlů, pohledů a hledisek. Vybrala jsem dva – psychologický a filozofický. Chceme-li mluvit o vztahu, nestačí zabývat se osobností a jejími interakcemi s druhými, ale je důležité zjistit, jaký význam má termín osoba. A je vůbec osoba něco jiného než osobnost? Není to jen rozdílný název pro totéž?

2.1 Osobnost

Pokud se zabýváme interpersonálními vztahy, které spadají do oblasti sociální psychologie, téměř automaticky nám vyplyne pojem „osobnost“. Osobnost se totiž utváří a funguje v rámci sociálních interakcí. Osobnost poukazuje na jednotu lidského života, života duše.⁵¹ Vývoj osobnosti je celoživotní psychosociální proces zahrnující v sobě vlivy dědičnosti, prostředí a další subjektivní vnitřní a vnější činitele. Náš život se odehrává ve vztazích. Nejen ve vztazích k druhým lidem, ale i k sobě samému. Já – Ty – My. Moje „Já“ nebo také „Ego“ se vyznačuje dvěma významy tohoto pojmu a to sebepojetím a sebeoceňováním. Jak sebepojetí, tak sebeoceňování se utváří ve vztahu k druhým lidem, oni jsou mým zrcadlem, skrze které mohu pozorovat sama sebe jako předmět/objekt⁵². Takto se pomocí lidského sociálního zrcadla stanu objektem pro sebe sama. Mohu sebe sama pozorovat a utvářet sám na sebe objektivní názor.⁵³ Ale pozor! Hodnocení lidí nejsou pro člověka nejpodstatnější, nejsou podstatou lidského Jáství.⁵⁴

Ve svém já prožívám svoji identitu. Nejprve vnímám já ve svém těle. Můj vývoj směřuje k identitě, totožnosti se sebou samým – přes všechny změny, které probíhají, „jsem to stále já“. Zde se dostávám k pojmu identity jako prožívání kontinuity našeho já v čase. Dále mohu reflektovat identitu jako vnitřní soulad s vnějšími projevy. To může činit jisté potíže a nemusí být vždy autentické. Svoji úlohu zde hraje proces socializace. Socializace si vynucuje na nás jistou míru adaptace. Touto adaptací mám na mysli nejruznější kulturní omezení (např. agrese či sexu) a konvence (ve společnosti se ode mě vyžaduje hraní určitých sociálních rolí.) Různé role ode mě vyžaduje okolí, mám se

⁵¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 26

⁵² To, co stojí proti mně a mohu to pozorovat.

⁵³ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 117.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 118.

chovat tak, jak určuje moje postavení a určitá situace. S tím nemusím vnitřně souhlasit a zde se objevuje onen rozpor mezi vnitřním a vnějším projevem osoby. Pojem transcendentálního já, na které ukazuje Allport, Kant i Husserl, může být ono já, které nás vztahuje k Bohu.⁵⁵

Ve svém já prožíváme napětí mezi

- a) ideálním já,
- b) skutečným já a
- c) požadovaným já.⁵⁶

V rozporu a napětí našich já, když prožíváme zklamání, frustraci, potřebujeme hodnocení ještě někoho dalšího než sama sebe a druhých lidí. Někoho, kdo mě vidí zcela komplexně se stránkou mé minulosti a přítomnosti, celé mé osobnosti, mého vědomí, mého já i mojí vůle.⁵⁷ Toho, jenž zná mou osobnost, zná můj temperament, moje poznání, moje motivace. Ví o mně všechno, a přesto mě bezpodmínečně miluje. V pojmu já nacházíme propojení mezi mnoha odvětvími psychologie⁵⁸, domnívám se, že pojem já může být vodítkem a pojítkem také mezi nacházením vztahu k Bohu.

2.1.1 Vědomí

Vědomí je jedna ze základních kvalit života. Jeho podstatu nelze zcela vymezit. Zkušenost vědomí můžeme přiblížit a popsat vztahy k různým událostem, které probíhají mezi tělem a okolím jedince. Vědomí je nejen kategorie psychologická, ale i ontologická. Vědomí stojí ve filozofii proti pojmu bytí. Vědomí z pohledu psychologie můžeme rozdělit na 1) prožívání, 2) uvědomování prožívaného, myslí se tím subjektivní uchopení řečí, obrazy, pocity vnitřním jazykem jedince a 3) uvědomování si sebe.⁵⁹

2.1.2 Sebepojetí - sebeobraz

Vědomí jako životní kvalita je ukotveno dvojím vztahem: má svůj předmět (vědomí čeho) a svůj podmět (čí vědomí). V prvním případě je moje já činitel, který vnímá, hodnotí, rozhoduje a koná, v druhém je já předmětem, obrazem mě samotného, který vnímám, hodnotím, zdokonaluji. Mluvnický tyto kategorie mohou oddělit. **Já** jsem poznávající a poznávám **sebe**.⁶⁰ Sebepojetí se utváří v sociálních interakcích, když jedinec začíná jednat sám se sebou tak, jako jedná s druhými lidmi. Učí se „být sám sobě objektem“. Dívat se na sebe očima druhých. Skrze druhé vidí jaký je, co dokáže, jaký chce být.⁶¹ Já je zkušenostní vztažný bod umístěný 1) v mém těle, 2) v kontinuitě mého já v čase a 3) moje já je příjemce událostí a původce činů.⁶² Z tohoto

⁵⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 122-123.

⁵⁶ Srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*, s. 56.

⁵⁷ Srov. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, 2. opr. vyd. Chrudim: Mach, 1991, s. 141.

⁵⁸ Srov. VÝROST, J. *Sociální psychologie*, s. 89.

⁵⁹ Srov. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, s. 141-142.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 152.

⁶¹ Srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*, s. 56.

⁶² Srov. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, s. 153.

zkušenostního já mohu vyvodit obraz svého já, kterému se říká sebepojetí. Jeho základem je vjem a představa vlastní osoby tj. těla a osobnosti ve světě. *Sebepojetí je spíše vztahový než substantivní pojem.*⁶³ Sebeobraz je vztažen nejen ke skutečnosti tak, jak existuje, ale i skutečnosti pomyslné – jak já skutečnost vnímám. Jak sama sebe mohu ve světě prožívat vypočítává Balcar, uveďme si zde jen stručně některé významy obrazu já.

1. Zobrazení: „Jsem...“ Člověk o sobě ví mnohem víc, než se můžeme vůbec dozvědět. Člověk si o sobě celý svůj život utváří obraz a řekněme, právě **jen obraz**. Tento obraz buď skutečnost nahlíží objektivně správně nebo je to jen subjektivní hodnocení leckdy i nesprávné. Podstatné je to, že člověk ví, co je v něm, jaký je a s čím může počítat.
2. Hodnocení: „Mám být...“ Tento obraz sebepojetí je založený na pocitu, a proto je u každého člověka jiný. Mluvíme zde o ideálním já. Sebehodnocení je zde ukotveno mezi napětí jaký jsem a jaký bych měl být. Tento hodnotící a citový vztah k sobě je závislý na přijatých názorech na sebe. Toto pojetí může změnit poznání, cítění nebo snažení, ale spíše moje vytvořené sebehodnocení odolává změně.
3. Směřování: „Chci být...“ Zdrojem tohoto sebeobrazu já je budoucnostní motivace.
4. Moc: „Mohu učinit...“ Určitých výsledků mohu dosáhnout svou vlastní snahou. Jestliže jsme na základě své zkušenosti vnímali výsledky našeho snažení jako závislé na náhodě či na vůli jiných, vede nás tok očekávání „vnější kontroly“. Opačná zkušenost, to, že vnímáme výsledky jako důsledky vlastních činů, nás vede ke „kontrolě vnitřní.“ Tady můžeme sledovat míru sebedůvěry, která ovlivňuje prožívání a chování.
5. Role: „Mám učinit...“ Společenská role také významně ovlivňuje chování a prožívání člověka.

Na tomto popisu „obrazu já“ si můžeme uvědomit, že je to významná zážitková struktura osobnosti.⁶⁴

2.1.2.1 Vývoj sebepojetí

Základ sebepojetí je položen v rodině. První sebeobraz ve svém hodnocení poskytují dítěti rodiče. Dítě na sebe začne pohlížet tak, jak se domnívá, že ho vidí oni. Vývoj sebepojetí následně začne ovlivňovat příslušnost k pohlaví, národnosti, věku, zevnějšku, povolání, toto vše se dá shrnout pod pojem společenské a kulturní očekávání či stereotypy. Sebepojetí také ovlivňují nové zkušenosti, i když ustanovený obraz o sobě má značnou stálost a odolnost vůči dalším změnám.⁶⁵

⁶³ Srov. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, s. 155.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 155-157.

⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 157.

2.1.2.2 Úloha sebepojetí

Naše sebepojetí je náš orientační nástroj, je naší osobní mapou světa. Vůči této mapě porovnáváme svoje okolí: vztahy s druhými lidmi a společností, úkoly a jejich naléhavost, dosažitelné či nedosažitelné cíle atd. Každý z nás má svoji mapu různě prokreslenou a ona nás ovlivňuje v našich vztazích prostorových, časových, společenských a citových, ovlivňuje nás v našem rozhodování.⁶⁶

2.1.2.3 Obrana sebepojetí

Naše sebepojetí, jak jsme uvedli, je jakási jistota v orientaci a každá změna v sebepojetí nastoluje nejistotu a vyvolává úzkost. Proti takové nejistotě se bráníme. Bráníme se zkreslením vnímané skutečnosti, aby nás méně ohrožovala. Tyto mechanismy zde nebudeme rozebírat, pouze na ně poukážeme ve formě výčtu. Jsou to: popření, vytěsnění, regrese, projekce, izolace, racionalizace, somatizace, odčinění, reaktivní výtvar a přesunutí. Tyto naše obranné mechanismy jsou mimovolní a můžeme je rozpoznat pouze zprostředkovaně z odezvy druhých lidí nebo ze zkoumání vlastních prožitků a činů. Vyrovnávání člověka s nároky života je zajišťováno dynamikou jeho sebepojetí a zároveň činného působení jeho vůle.⁶⁷

2.1.3 Vůle

V úvodu této kapitoly jsme si řekli, že na vývoj osobnosti má vliv dědičnost, biologičtí činitelé (nervová a endokrinní soustava, tělesná konstituce) a sociální a kulturní činitelé, kterými jsou rodina, škola, vrstevnická skupina a další. Jak biologičtí činitelé, tak sociokulturní činitelé na nás nepůsobí neomezeně. Člověk si uvědomuje sebe, své místo ve světě a svým úmyslným snažením svět mění. Nejen svět, ale i vlastní osobnost. Člověk volí své cíle, přemýšlí o prostředcích k jejich dosažení. To, co nám dává možnost volby, je naše vůle. Lidská volní činnost má podle psychologie tři úrovně řízení: 1) vrozenou – reflexy a instinkty, 2) osvojenou – zvyky a automatismy a 3) volenou – úmyslná činnost, vlastní volba cíle a výkon činnosti k němu směřující. Nakonečný v odvolání se na Acha uvádí, že *v žádné oblasti psychologie neexistuje větší zmatek a neurčitost než v pojmu vůle. Vůle vyjadřuje jak proces, tak dispozici.*⁶⁸ Vůle se projevuje nejen jako způsobilost potlačit jednu tendenci na úkor druhé, ale i jako kladení cílů a požadavků na sebe sama, které je zaměřeno k dosažení určitého cíle. Dosud nebyla ani v oblasti psychologie, filozofie a můžeme říct, že ani teologie zodpovězena otázka, jestli je vůle samostatný činitel nebo je to prosazující se motiv spojený s plánem chování.⁶⁹

Uvedme zde různá pojetí vůle, která byla vytvořena v psychologii a filozofii:

- vůle jako síla
- vůle jako formální princip – organizace sil vynaložených na dosažení cíle
- vůle jako kontrolní orgán – zde je uvedena metafora jezdce ovládajícího koně

⁶⁶ Srov. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, s. 158.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 159-166.

⁶⁸ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 234

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 234

- vůle jako cenzura – vůle stojí mezi úmyslem a jeho provedením. Chtění je předstupeň rozhodnutí.⁷⁰

2.1.3.1 Struktura vůle a její utváření

Ačkoli proces rozhodování je jednotný, vůle je spíše souhrnem více vlastností. Zde si uvedme jen příklad třídění vlastností vůle podle Klagese. Toto třídění vychází z projevu vůle v činnosti:

1. aktivní – v tomto smyslu nás vůle pohání – ráznost, energie, iniciativa, rozhodnost
2. pasivní – tlumí soupeřící vlivy – vytrvalost, odolnost, pevnost, nepovolnost, stálost, neovlivnitelnost, ale také sebevláda, uměřenost, sebekázeň
3. reaktivní – svéhlavost, vzdorovitost, tvrdohlavost.

Na vlastnostech vůle závisí celková úspěšnost začlenění osobnosti. Tyto vlastnosti jsou závislé i na působení okolí. Na utváření vůle má vliv rozvoj kvalit temperamentu, poznání a motivace. Vůle je snažení k cíli, který je ještě nedosažený, vytváří se od okamžiku, kdy se v životě dítěte objeví představy. S představami je možný i úmysl. Další vývoj se odvíjí na základě vývoje řeči a souběžně se vytváří vědomí sebe. Toto vědomé já může vystupovat jako aktivní a utváří si mnohdy vlastní chtění v opozici vzdoru. Zdokonalení činnosti vůle spočívá ve vzbuzení sebedůvěry, že jsem schopen zvolenou činnost vykonat, a vzbuzení motivace a podpořením vidinou úspěchu.⁷¹

2.2 Osobnost nebo osoba?

Filozofie svým přemýšlením o člověku napomohla objektivní poznatelnosti člověka. Člověk se stává subjektem i objektem pozitivního poznání. Filozofie převzala přemýšlení o člověku a otevřela společenským vědám cestu k jeho poznání, bohužel tím rozdělila přístup k poznání člověka na dvě složky, které rozlišují to, co je v člověku poznatelné (přirozenost), a to, co je nepostižitelné (osoba). Stalo se to v 19. století, kdy se z filozofie vydělila disciplína nazvaná psychologie, která chtěla člověka zkoumat v jeho neproniknutelnosti přirozené. Tehdy byla nejpokročilejší vědou fyzika, psychologie se snažila být vědecká, podobně jako fyzika, na základě fyzikálního myšlení. Už sám název psychologie – nauka o duši vypovídá - o tom, že člověk je bytostí jiného druhu bytí, než je bytí věcí.⁷² V člověku zůstává místo, které je nepostižitelné a tím místem je člověk jako osoba. Lidské oblasti, kterou filozofie nazývá osoba, dala psychologie jiný pojem, pojem osobnost. Pohled na osobnost člověka se v posledních letech velmi rychle mění. Od přesvědčení, že osobnost vystihneme, když budeme znát její povahové vlastnosti, přes hledání vztahů mezi jejími vlastnostmi, dále pak objevování souvislostí mezi jednotlivými úrovněmi osobnosti (na úrovni

⁷⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M *Sociální psychologie* s. 236.

⁷¹ Srov. BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti*, s. 182-183.

⁷² ALTRICHTER, Michal. *Studijní texty ze spirituální teologie*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004, s. 205.

biologické, psychologické, sociální a duchovní) až k současnosti, kdy poznat osobnost znamená uvidět, co je za vnějšími projevy člověka, jimiž si bere na sebe masku, za kterou se ukrývá před druhými a často i před sebou samým.⁷³

Žijeme ve světě věcí, lidí a kultury, to jsou tři sítě vztahů, které nám dovolují říci, že člověk není věc, ale vztah.⁷⁴ *Osobnost pak je smysl života a způsob či styl, jímž člověk tento smysl naplňuje*, říká Smékal. Ale hned vzápětí dodává: *Základem osobnosti je osoba. Poznání Boha začíná poznáním sebe, k realizaci tohoto cíle může být psychologie osobnosti prospěšná.*⁷⁵

Na závěr krátké shrnutí ve formě definice: *Osobnost je jednota duševního života založená na jednotě těla, utvářená a projevující se u jednotlivých lidí v něčem stejně, v něčem podobně a v něčem odlišně, a to v předmětných činnostech, v sociálních vztazích a v duchovním životě.*⁷⁶

2.2.1 Od osobnosti k osobě

Vnímáme, že náš pohled na člověka může sice začít u empirického zkoumání jeho osobnosti, ale vede nás dál nebo spíše výš. Chceme-li se pokusit postihnout člověka komplexněji, potřebujeme k tomu více pohledů. Tři aspekty lidského života – psychologický, filozofický, teologický se prolínají a nelze je striktně oddělovat, hranice prostupování jsou velmi křehké.

Romano Guardini z pohledu filozofie tvrdí, že osobnost je jen jednou složkou osoby. Aby se dostal k syrovosti pojmu lidské osoby, rozděluje osobu na několik vrstev, které spolu vzájemně souvisí. Říká, že osoba má tvar, její jednotlivé kvality nejsou nahodilé, ale mají souvislosti, funkce a formy.⁷⁷ Dále osoba má individualitu, skrze ni se člověk vyděluje a stává se *jednotlivou bytostí oproti druhu i ostatním jedincům náležejícím tomuto druhu.*⁷⁸ Dalším prvkem je osobnost. Osobnost je tedy, řečeno matematickým pojmem, podmnožinou pojmu osoba.

Snad žádný jiný pojem nemá tolik významů jako právě ‚osoba‘. Základem vypovídání o sobě je naše lidská zkušenost se svým vlastním bytím osobou. Všichni jsme osobou. Z naší zkušenosti se vztahy víme, že jako osoba jsme vztahovým jsoincem.⁷⁹

Co je tedy osoba? Jak se na osobu dívat? Kde všude pojem osoba nacházíme a jaký je jeho význam? Na tyto otázky není lehká odpověď. Existuje spousta pravdivých, vzletných, poučných myšlenek a materiálů. O osobě mluvíme v oblasti kulturní, psychologické, filozofické, právní, morální a také teologické. Abychom se mohli v pohledu na člověka rozvinout v plné šíři, musíme přijmout základ, který nám zjevuje Bible svou výpovědí v Gn 1,26-27. Člověk jako lidská bytost, Boží obraz je povolán

⁷³ ALTRICHTER, M. *Studijní texty ze spirituální teologie*, s. 205

⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 206.

⁷⁵ Smékal, V. In: ALTRICHTER, M. *Studijní texty ze spirituální teologie*, s. 207.

⁷⁶ ALTRICHTER, M. *Studijní texty ze spirituální teologie*, s. 204.

⁷⁷ Srov. GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 2005, s. 82.

⁷⁸ Tamtéž, str. 95

⁷⁹ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2007, s. 22.

ke ztělesnění a vyjádření pravdy, lásky, moci a slávy svého Stvořitele. Je povolán do vztahu blízkosti a dětské závislosti.⁸⁰

2.2.1.1 Osoba

V řecké kultuře osoba – prosópon – znamenala tvář a vztahovala se k masce, kterou si herec při antických hrách nasazoval. Šlo o pojem osoby jako role. Role může vzdáleně upomínat na *sebeuplatnění a sebeuskutečnění osoby*.⁸¹ Kořen pojetí osoby člověka jako jedinečné, svobodné a odpovědné bytosti najdeme v židovsko-křesťanské teologické tradici.⁸² Od slova prosópon maska prošel výraz persona neboli osoba vývojem. Tímto pojmem můžeme vyjádřit jak tvář, tak podstatu/hypostazi.⁸³ Osobou se prvotně zabývala především teologie. Nejznámější definice osoby pochází od Boëthia. Tento první filosof středověku říká, že *osoba je jednotlivá podstata rozumem obdařené přirozenosti*.⁸⁴ Tomáš Akvinský na rozdíl od Boëthia bere rozumovou přirozenost jako nutný základ, ale být osobou pro něj znamená vlastnit akt bytí. Rozlišuje mezi přirozeností a osobou.⁸⁵ Člověk je osobou ze svého původu a podstaty, je jednotou duše i těla. Člověk neexistuje sám od sebe, nýbrž prostřednictvím někoho druhého, proto nemůže být a žít vztahem k sobě samému, ale vztahem k druhému, ve své plnosti k Bohu.⁸⁶ Člověka můžeme nazvat ex-centrickým. Je postaven mimo střed a střed hledá. Není posledním důvodem svého bytí, ale tento důvod se celým svým bytím snaží nalézt.⁸⁷ Již jsme uvedli, že pojem osoba je analogický a zahrnuje vztah se třemi Božími osobami, a ty jsou odlišené na základě svého původu a poslání. *Osoba je ontologickou daností, její prožívání v lidské přirozenosti nazýváme osobností*.⁸⁸

Hlavním tématem této kapitoly byl tedy člověk, člověk jako osobnost se svým vědomím, sebepojetím a vůlí a člověk jako osoba, jako ontologická danost. Skrze poznání člověka můžeme přistoupit k analogickému pohledu na Boha.

⁸⁰ Srov. *Výklady ke Starému zákonu*. 1. samost. vyd. Praha: Kalich v Evangelickém nakl., 1991, s. 25.

⁸¹ Srov. CORETH, Emerich a Karel ŠPRUNK. *Co je člověk?: základy filozofické antropologie*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 152.

⁸² Srov. tamtéž, str. 152

⁸³ Srov. SOKOL, Jan. *Filozofická antropologie: člověk jako osoba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, str. 96

⁸⁴ Akvinský, T. In: POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*, s. 222.

⁸⁵ Díváme-li se na lidskou přirozenost z pohledu teologie, máme na mysli její stvoření podle Božího obrazu a se záměrem dorůst do plné podoby s Kristem. Přirozenost z tohoto hlediska je to, co je stvořené, podstata stvořeného. srov. Machan, R., *Studijní texty z teologické antropologie: Svoboda a osoba* (pracovní text pro potřeby studentů), CMTF, Olomouc. Výraz lidská přirozenost nesmíme chápat jako hmotu oživenou duchem. Musíme si být vědomi tří aspektů 1) přirozenost znamená základ společný všem lidem, skutečnost, která spojuje všechny lidi. 2) lidská přirozenost je schopnost člověka stát se osobou. Osobou dialogickou a agapickou. 3) přirozenost náleží konkrétním osobám, konkrétním lidem. My jsme stvořeni obrazu Boží přirozenosti, podstatou božské přirozenosti je láska. Každá osoba však dává a přijímá lásku v jiné míře, proto jsme jako lidé odlišní, i když máme jednu přirozenost. Srov. RUPNIK, M. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 69-72.

⁸⁶ Srov. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 87.

⁸⁷ Srov. LOTZ, Johannes B a Karel ŠPRUNK. *Vědění a láska*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 15

⁸⁸ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 226.

B. POHLED TEOLOGICKO-FILOZOFICKÝ

3. Na počátku – Boží existence

Od pradávna lidé hledali jednotu. Jednotu v sobě i ve světě, který je obklopoval. Nacházeli však mnohost a odlišnost. Jak spojit rozdílnost dohromady, aniž bychom odlišnost smazali? Čím vytvořit jednotu? Co je tím jednotícím prvkem? *Oba požadavky v sobě spojuje oscilující řecký kosmos, středověkem kultivovaný v řád založený v Bohu. Tím je svět dán jako mnohost podstat, jež jsou prostřednictvím rozmanitých vztahů nakonec spojeny v jeden celek; bez vztahů by nebylo jednoty řádu. Spolu s ní koření vztahy nakonec v absolutní jednotě Boží, která spojuje vše sjednocené, co rozděleno díky účastenství buduje svět. Vztahová jednota stvoření zrcadlí absolutní jednotu původního zdroje.*⁸⁹ Člověk je stvořen v Božím srdci, je povolán k životu dialogem (tzn. skrze slovo) a má svůj život naplňovat odpovědí na Boží povolání.⁹⁰ Právě tento dialogický princip činí člověka vztahovou bytostí.

Počátek není první moment v řadě srovnatelných momentů. Počátek jako věčnost je založením a zdůvodněním celku, který mu umožňuje jeho dějiny. Pohlíženo z této perspektivy na úplný počátek, nalezneme Slovo, ne čin nebo nějaký smysl, ale slovo/Slovo (srov. J 1,3).⁹¹ Počátek stanoví podstatu a konkrétní podmínky k uskutečňování záměru. Je otevřený svému konci a teprve svým koncem se naplňuje. Žije z pohybu ke svému naplnění. Slovo počátek evokuje slovo původ, zrod, početí, příčinu, princip. Bůh jediný je současně počátkem a koncem.⁹²

Nebudu se zabývat teoriemi počátku hmoty, vývojem vesmíru, vznikem života na Zemi ani evolucí stvoření. Ve své práci chci mluvit o původu a smyslu stvoření, o Bohu. Jsem si vědoma neuchopitelnosti, nepopsatelnosti, rozdílnosti Boží přirozenosti a naší. Kdo je Bůh? Jaký je Bůh? Je opravdu Bůh vztahová bytost? Jak může být Bůh jeden a zároveň ve třech Osobách? Není možné obsáhnout v několika odstavcích celou trinitární teologii, termíny imanentní a ekonomické Trojice, jejich vzájemné vztahy a propojení, vývoj a námitky. Protože pro celou práci jsou tyto výpovědi podstatné, pokusím se vybrat, případně zjednodušit to, co je podstatné pro zamýšlený cíl. Bůh je láska a добрota. Bůh jako dobro se touží rozdávat. Nerozdává se stvoření, protože pak

⁸⁹ BRUGGER, W. *Filosofický slovník*, s. 491 – heslo Vztah.

⁹⁰ Srov. RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 67-68.

⁹¹ Srov. GUARDINI, R. *Svět a osoba*, s. 117.

⁹² Srov. RAHNER, Karl, Herbert VORGRIMLER a František JIRSA. *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996, str. 245.

by na stvoření závisel. Bůh musí mít někoho, komu by se zcela daroval. Bůh jako láska musí ze sebe vycházet, musí mít někoho, komu se daruje, koho miluje věčně.⁹³

Hovořit o Bohu, který je nejvyšší dokonalost, je obtížné a velmi nedokonalé vzhledem k omezení naší stvořenosti. Nemáme jazyk, kterým bychom božské bytí popsali, naše slova jsou a zůstanou nedostatečná.⁹⁴ Naše pojetí Boha jako duchové bytosti je v našich představách spojeno s tvrzením, co je duchovní, je nehmotné. Hmotný je pro nás viditelný svět, proto vyvozujeme, že Bohu něco chybí. Bůh jako duch není omezen časem a prostorem. Netělesnost u Něho znamená, že se na něj nevztahuje žádné omezení, žádná forma složenosti. On je nejvyšší stupeň Bytí, tajemným způsobem v sobě zahrnuje všechny nižší stupně bytí⁹⁵, všechno, co stvořil. Bůh v sobě obsahuje všechny nižší stupně bytí, ale na rozdíl od člověka na nich není závislý.⁹⁶

3.1 Vztahy v Bohu – vztahy v Nejsvětější Trojici⁹⁷

Z naší zkušenosti se vztahy víme, že jako osoba jsme vztahovým jsoucnem.⁹⁸ Stejně Bůh je vztahový. Bůh musí být něčí Bůh, aby byl Bohem. Známe našeho Boha, milujeme Boha živého a skutečného nebo na místě Boha máme svoje představy a očekávání, jaký má Bůh být a co má dělat?⁹⁹

Nejvyšší dokonalostí člověka je, že je osobou s nejvyšším stupněm bytí a je osobou bytostně vztahovou. Bez vztahu osoba není možná. V Bohu tedy musí být vztahovost přítomná. Sám Bůh se představuje jako vztahový, o tom se můžeme přesvědčit z biblického výroku z Ex 3,6, kde čteme: „Já jsem Bůh Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův.“ Pospíšil vyvozuje: „*Je-li Bůh vztahový navenek, musí být vztahový i uvnitř.*“¹⁰⁰ Ale vztah musí mít alespoň dva, kteří se navzájem k sobě vztahují. Proto tomu tak musí být i v Bohu, ale Bůh je nesložený. Od začátků teologických spekulací se ve vztahu hledalo odlišení Osob. Vyskytla se však obtíž v uvažování nad tím, čím je vztah pro druhého, nikoli čím je vztah sám o sobě. Jak jsem uvedla výše, vztah subjektu k objektu. Jediným řešením tohoto problému je pojem subsistující či subsistentní vztah.¹⁰¹

⁹³ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 376

⁹⁴ Srov. MACHULA, T. Lidská řeč o Trojjediném Bohu. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*. Praha: Krystal OP, 2009(1), s. 16-17.

⁹⁵ Od hmoty přes vegetativní a živočišnou formu života až k duševnímu životu, kterým je obdařen člověk. (srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Dar Otce i Syna: základy systematické pneumatologie*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999. ISBN 80-7266-135-3, s. 16.)

⁹⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Dar Otce i Syna*, s. 16.

⁹⁷ Trojice Imanentní a ekonomická. - V trinitární teologii imanentním označujeme to, co je Boží Trojice jsoucí sama sebou, její vnitřní život ve věčnosti. Slovem ekonomická je vyjádřena činnost Trojice v dějinách spásy, poslání jednotlivých osob Boží Trojice. (Srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 68

⁹⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 22.

⁹⁹ Srov. *Systematická teologie I: římskokatolická perspektiva*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996, s. 172.

¹⁰⁰ POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 135.

¹⁰¹ Srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 128-129.

Altrichter uvádí nejznámější klasické texty o osobě z Teologické Sumy. V nich Tomáš Akvinský srovnává osoby a vztahy (vlastnosti). My se budeme zabývat pouze otázkami: 1) jestli je vztah totéž, co osoba, 2) jestli vztahy rozlišují a ustavují osoby.¹⁰²

Akvinský v odpovědi na první otázku uvádí tři argumenty, že v božství není vztah totéž co osoba, neboť v každé osobě je více vztahů (u Otce otcovství a dýchání), dále dokazuje, že nic není samo o sobě, tedy vztah je v osobě a tudíž v Božství nejsou vlastnost a osoba totožné, a poslední, třetí argument říká, že co je řečeno o osobě, nelze říct o vlastnosti. Zde uvádí příklad – Otec rodí, ale nemůžeme říci, že otcovství je rodící. Z těchto závěrů vyvozuje, že vlastnost, vztah není v božství totéž, co osoba.¹⁰³ V božství je abstraktní a konkrétní totožné, protože Bůh je bytí jednoduché, vylučuje jakékoli složení. Bůh má všechny dokonalosti, které nacházíme ve stvoření. Bůh není dobrý, ale je Dobro. U Boha jsou všechny vlastnosti PODSTATNĚ. Je ze své podstaty dobro, pravda, spravedlnost, krása.¹⁰⁴

Osoby se rozlišují ne původem, ale vztahy. Původ totiž předpokládá aktivní postup, osobu, od níž postupuje nebo naopak pasivní jako cestu k subsistující osobě.¹⁰⁵ Podle brilantního uvažování Teologického kompendia existuje v Bohu trojnost, která však je v souladu s jeho jednoduchostí. Bůh je ve své přirozenosti poznáván a milován sám sebou. U člověka je to jinak. Člověk je existující ve své přirozenosti, existující ve svém rozumu a existující v lásce. Ale bytí člověka není jeho myšlením ani jeho láskou. Bytí člověka je pouze v jeho přirozenosti (subsistující věci). Ale Boží **bytí** je totožné s **myšlením** a **láskou**. Bůh je Bytí, Rozum i Láska.¹⁰⁶ Pokud je tomu tak, musí být nějaké rozlišení, ale to by pak znamenalo, že Bytí Boží není jednoduché. Také by rozlišení v Trojici mohlo odkazovat na fakt, že jedna věc nemůže vzniknout nebo vycházet ze sebe sama, a tím bychom Boha učinili vzniklým nebo z něčeho vzešlým. Což Akvinský vyvrací a dokazuje, že to, co Osoby Trojice odlišuje, jsou vztahy vycházení, a dokazuje, že *vztahy, kterými se odlišují Otec, Syn a Duch svatý, existují v Bohu reálně.*¹⁰⁷ Ve zkratce řečeno Otec sám sebe nahlíží a tímto sebe nahlížením se pojmenovává jako Slovo, v tomto sebe nahlížení se chce a vydechuje Ducha. Jedna osoba je zdrojem poznání (Otec) a druhá je jeho předmětem (Slovo). Bůh Otec se uchopí jako pojem, jako Slovo a tím ví všechno, co je. Slovo není méně než Otec. Rozdíl je v tom, že Slovo vychází z Otce. Duch svatý má jedinou vlastnost, která ho odlišuje od Otce a Syna, a tou je vydechování. Existuje pět vlastností, jimž říkáme znaky, které přísluší božským Osobám. *Jsou to nezrozenost, otcovství, synovství, vydechování a vycházení.*¹⁰⁸ Ale pouze čtyři z nich označují pravý vztah. Nezrozenost je protikladem synovství. Jak to, že tedy nemáme osob pět nebo čtyři podle počtu vztahů? Osobu ustavuje jen jedna vlastnost, a to ta, která ostatní v řádu přirozenosti předchází.

¹⁰² Srov. AKVINSKÝ, T. In: ALTRICHTER, M. *Studijní texty ze spirituální teologie*, s. 87

¹⁰³ Srov. tamtéž, 87.

¹⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 87.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 91.

¹⁰⁶ AKVINSKÝ, Tomáš. *Kompendium teologie*. Vyd. 1. Přeložil Tomáš Machula. Praha: Krystal OP, 2010, s. 79, 50. kapitola.

¹⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 81, 53. kapitola a srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I*, s. 104.

¹⁰⁸ Srov. AKVINSKÝ, T. *Kompendium teologie*, s. 84, 58. kapitola a srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I*, s. 105

Otci přináležejí nezrozenost, otcovství a vydechování. K Synu patří synovství a vydechování a Duch svatý vychází. Těmto třem vlastnostem - otcovství, synovství a vydechování - se říká osobní vlastnosti, protože ustavují tři Osoby.¹⁰⁹ Docházíme k názoru, že v Bohu je Osoba substanciální vztah.¹¹⁰

3.1.1 Vztah Otec – Syn

*Otec, to je jméno vztahu, ne činnosti nebo podstaty.*¹¹¹ Otec je ve vztahu k Synu; kdyby v tomto vztahu nebyl, vůbec by nebyl. Otec je totožný s otcovstvím. Otcovství je reálně identické s osobou Otce.¹¹² A je tudíž identické s božstvím. Otec daruje Synu všechno, i božství i schopnost vydechovat Ducha. Bůh daruje Synovi svoje božství v neskonale štědrosti. *Dát život Synovi*, říká Pospíšil, *znamená „položít život“ za Syna.*¹¹³ Bůh Otec je první štědrý a milující a zároveň je druhým milovaným, je milovaný Synem.¹¹⁴ Uvažujeme-li ve vztazích „já“-„ty“, pak Otec je vlastním, definitivním „Ty“.¹¹⁵

3.1.2 Vztah Syn – Otec

Synovství je skutečně identické s božstvím. Ježíš Otcovu lásku přijímá. Daruje mu vše, co od Něho dostal, zase zpět. Ježíš na kříži dokonává svoje synovství vůči Bohu Otci a odevzdává na kříži všechno, také lidskou přirozenost (své božství dal při vtělení). Syn daruje Otci božství v nekonečné vděčnosti. Syn je v první řadě milovaný Otcem, Jeho lásku přijímá a je Vděčný, je vůči Otci milující, miluje v tomto vztahu jako druhý. Synova láska je vždy odpovědí na Otcovu lásku.¹¹⁶ Vůči Duchu je v pozici druhého Dárce. Syn vychází z Otce a zase se k Němu vrací. Když chci být ve druhém, musím vyjít ze sebe. Ježíš vychází (ex-itus) ze sebe. I my vycházíme ze sebe. Třeba ve smrti. Smrt, i když je trestem, nás paradoxně přivádí k Bohu.

3.1.3 Vztah Otec a Syn – Duch svatý

Máme vztahy otcovství a synovství, ty jsou identické s Otcem a Synem. A pak máme vztahy aktivního darování a pasivního být darován. Někdy se také říká aktivní dýchání a pasivní dýchání. Rozlišení třetí božské osoby Augustin nachází v tom, že Duch je darovaný. Je darovaný Otcem i Synem. Nejdříve je darovaný Otcem a potom vychází ze Syna. Duch svatý je ve vztahu k Otci a Synu pasivní. Být darován, být vydechován, to je Duch svatý.¹¹⁷ My si můžeme ve svém životě představit Ducha jako jakýsi prostor pro setkání sama sebe s tím, kdo nás přesahuje, se svým Bohem.¹¹⁸

¹⁰⁹ Srov. AKVINSKÝ, T. *Kompendium teologie*, s. 86, 60. kapitola, srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 134.

¹¹⁰ Substance je to, co existuje samo o sobě nezávisle na něčem jiném

¹¹¹ Srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 65.

¹¹² Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 352

¹¹³ Srov. tamtéž, s. 359.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 380.

¹¹⁵ Srov. GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*, s. 133.

¹¹⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 380.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, s. 353-354 a 360.

¹¹⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Dar Otce i Syna*, s. 20.

Zabývali jsme se tedy tématy počátku a vztahů v Bohu v Trojici. Naší snahou bylo najít rozlišení mezi vztahem a osobou v Bohu. Zjistili jsme, že vztah odlišuje v Bohu jednu osobu od osoby druhé. Popsali jsme si nejzákladnější princip fungování jednotlivých osob Otce, Syna a Ducha svatého, nakolik s ním lze teologicky pracovat. V následující části chceme propojit získané poznatky o člověku s tím, co jsme výše mohli sledovat z hlediska teologie o Bohu.

4. Paradox osoby – podobnost i nepodobnost

Člověk je zasazen do světa, svět je jeho základním jevem, ale svět netvoří poslední cíl lidského sebeuskutečnění. Člověk je otevřen směrem k bytí a jen v tomto vztahu k bytí může pochopit sám sebe z transcendentálního vztahu k nepodmíněnému, nekonečnému, absolutnímu a personálnímu božskému základu bytí.¹¹⁹ Smysl stvoření a dějin úzce souvisí s vnitřní přirozeností Boha. Co je ve světě, je důsledek toho, co už existuje v Bohu. Bůh neudělal svět, protože ho potřeboval, ani vesmír, ani lidstvo; nestvořil z nutnosti, ale z lásky. Skutečnost, že pouze Bůh je dobrý, nevylučuje existenci dobrých skutečností mimo Boha, ale podtrhuje, že všechno, co je dobré, je odvozeno od Boha.

Svět vznikl Božím Slovem, a proto všechny věci mají povahu slova, jimiž se k nám obrací jejich Tvůrce. Guardini dodává: *Svět nevznikl pouze z moci, ani pouze z myšlení, nýbrž z řeči.*“ (Srov. Gn 1,7)¹²⁰ Na to navazuje myšlenka, že svět - stvoření, to jsou slova, která Bůh vyslovil. Ona jsou na cestě hledání. Hledají toho, kdo jim porozumí. Hledají toho, kdo skrze ně ve chvále, díky a poslušnosti vstoupí do vztahu s Tím, kdo skrze ně mluví.¹²¹

Svět je zrozen z přemíry lásky. Lidská láska je často plod potřeby. Potřebujeme druhé, a tedy nabízíme lásku, abychom naplnili svou prázdnotu. Bůh nestvořil svět proto, aby měl něco pro sebe, ale pouze aby vylil svou lásku na všechny tvory. Stvoření povstává z lásky Trojice, která prýští mimo ni samu.

4.1 Božská a lidská osoba

Lidská osoba má své vlastní vědomí, poznání a svou vůli. Je jen jedna a je odlišená od ostatních. V Bohu, v jeho jednotě tří osob, je jen jedno jediné poznání a jen jediná vůle. Jen jedno vědomí, kterým si každá osoba uvědomuje sama sebe. Pojem osoby skrývá v sobě problém představy tří „Bohů“. Bohužel naše lidské poznání je omezené, stejně i náš popis a uchopení tajemství Boží Trojice. Přesto, že může nastat tento problém, je lépe užívat termín „osoba“, i když je nepřesný.¹²² Pojetí člověka jako Božího obrazu (Gn 3,26-27) je klíčem pro pojetí celé lidské existence, také lidské osoby v jejím vztahu s Bohem a světem. *„Vztahy v Nejsvětější Trojici jsou vzorem a ideálem*

¹¹⁹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?: základy filozofické antropologie*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994, s. 19.

¹²⁰ Srov. GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*, s. 118.

¹²¹ Srov. tamtéž, s. 118.

¹²² Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 344

*mezilidských vztahů.*¹²³ Co znamená, že člověk je obraz Boha? Podobnost člověka s Bohem není pochopitelně ve vnější formě, ve vnější podobnosti, ani v podobnosti intelektuální. Podobnost spočívá ve vztahu: člověk je bytí vztahové, učiněné, aby vstoupilo do vztahu s Bohem. Člověk je dokonalý obraz Boží pouze jako muž a žena. Jedině spolu dohromady mohou darovat život.¹²⁴ Různost mezi mužem a ženou vyžaduje vztah. Tito dva představují základní princip lidské komunikace. Člověk stvořený k Božímu obrazu je schopný poznávat Boha, milovat Boha, vstoupit s ním do vztahu. Když Benedikt XVI. uvažuje o věčném životě, dochází k závěru, že Božím záměrem je určení člověka k nesmrtelnosti. Nesmrtelným však nebude egoista bez vazeb, nýbrž podstatným bude lidská vztahovost, konkrétně schopnost vztahu s Bohem. Člověk je *otevřenou bytostí a skrze „já“ osobou.*¹²⁵ Guardini říká, že osoba existuje ve formě dialogu, a tudíž je zaměřena na jinou osobu.¹²⁶ Bůh stvořil člověka tak, aby byl schopen s Ním, přebývat, aby s Ním vytvářel vztah, vztah lásky.¹²⁷ Bůh, když tvoří věci živé nebo neživé je tvoří jako objekt svojí vůle. Osobu však Bůh tvoří tím, že ji oslovuje. *„Tímto oslovením sám sebe určuje za člověkovu „Ty““.*¹²⁸ Bůh je pro člověka „Ty“ ať chce, nebo nechce. A do té míry, do jaké tento vztah ve svém poznání a v poslušnosti uskutečňuje, do té míry se stává člověkem.¹²⁹ *„Pouze ve sje-dnocení, v soužití s Bohem se člověk stává člověkem.“*¹³⁰

4.2 Vztah a osoba

Jedna z charakteristik osoby spočívá v otevřenosti druhým osobám. Nicolas ve své syntéze dogmatické teologie nepřipouští tvrzení, že by osoba byla vztahy k druhým osobám teprve ustavována/konstituována. Slovem konstituovat je zde myšleno *„ustavit v bytí, způsobit, že jsoucno je a je tím, čím má být.“*¹³¹ Nepochybuje však o tom, že vztahy k druhým jsou pro ni nutné, aby mohla růst, vyvíjet se a dojít do své osobní plnosti.¹³²

Opravdu osobu neustavuje vztah? V Bohu tomu tak je, ale jak je to u člověka? Richard od svatého Victora uvádí zajímavý postřeh o tom, jak pojímá osobu. Upozorňuje na rozdíl, že v člověku je mnohost a sjednocujícím prvkem je osoba, v Bohu je tomu naopak. Bůh je jeden ve třech osobách. Poté následuje geniální postřeh – člověk je

¹²³ DUKA, Dominik. *Zápas o člověka: nástin biblické antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 72.

¹²⁴ Srov. tamtéž, s. 72.

¹²⁵ BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. Nové vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 100.

¹²⁶ GUARDINI, R. *Svět a osoba*, s. 119.

¹²⁷ Srov. DUKA, D. *Zápas o člověka*, s. 68.

¹²⁸ GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*, s. 121.

¹²⁹ Srov. tamtéž, s. 121.

¹³⁰ Tamtéž, s. 68.

¹³¹ Tamtéž, s. 128.

¹³² NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 128.

obraz Boží, a to obraz zrcadlový, proto je poměr mezi přirozeností a osobou v člověku zrcadlově převrácený.¹³³

Naše substanciální synovství a dcerovství jasně odkazuje na skutečnost, že jsme stvořeni k obrazu Syna a že naše osoba není substancialitou bez bytostné vztahovosti. Jsme pozváni k dialogu s Otcem, protože naše osobní bytí je transcendentní vztahovostí, která je podílem na věčném synovství. Tento dar transcendentně vztahové a dialogické existence je nám spolu s osobní existencí udělován Duchem svatým. Nadpřirozenost tedy rozhodně není v rozporu s přirozeností. Jsme odevždy zaměřeni v hloubce svého bytí ke společenství s Bohem.¹³⁴

Jedná se také o skutečnost, na niž nemohou lidé dosáhnout pouze svými vlastními silami. Lidé mohou odhalit svoji vztahovost s Bohem jen skrze víru v Boha a ta je Jeho darem. K tomu, abych mohl být opravdu sám sebou, abych se vystříhal banality, existenciální úzkosti, nutně potřebuji transcendentní Otcovo „Ty“, a to v Synu a v Duchu svatém. Člověk jako osoba není soběstačným a úplným obrazem Trojice, nýbrž vyžaduje Otcovo „Ty“ v Synu a v Duchu svatém.¹³⁵

Tato nekompletnost lidské osoby se následně projevuje na psychologické rovině osobnosti, protože nikdo z nás nemůže dozrát v lidskou osobnost bez druhých. Osoba je jak v Trojici, tak v lidství bytostně nekompletní, otevřená společenství, v němž je ustavována.¹³⁶

Osoba je druhému nepředatelná. Osoba se nemůže předat, protože pak by nezůstala sama sebou. Syn se totálně vydává, daruje Otcí. Ale Otec ho miluje a chce ho jako toho druhého, proto zůstává trvale sám sebou. Otec se totálně vydává Synovi, stejně tak Syn Otce miluje a chce ho, proto zůstává trvale sám sebou. Pokud by byla Osoba předatelná, pak by hrozilo zničení osoby toho druhého, buď by se nechala druhým pohltit, nebo by ho pohltila.¹³⁷ Předatelná je pouze přirozenost, ovšem pozor, Bůh není svou přirozeností determinovaný jako člověk.¹³⁸

Jediným možným způsobem k tajemství osoby je láska. Tajemství osoby druhého je možné odhalit v důvěryplném, svobodném otevření se ze svobodného rozhodnutí.¹³⁹ Osoba se plně realizuje ve svém sebezmaření z lásky k druhému. Bůh se mi jeví na horizontu mé zkušenosti jako ustavičná výzva k vyjití ze sebe. Není to už/ještě Bůh, je to jeho znamení.¹⁴⁰

4.2.1 Osoba a jazyk

Guardini k tomu, co bylo výše řečeno, uvádí: „Vztah „já-ty“ osobu aktualizuje, ale osoba z něho nevzniká“¹⁴¹ Aktualizace osoby se uskutečňuje v setkání a dá se

¹³³ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 376.

¹³⁴ Srov. tamtéž, s. 352.

¹³⁵ Srov. tamtéž, s. 353.

¹³⁶ Srov. tamtéž, s. 353.

¹³⁷ Srov. tamtéž, str. 379.

¹³⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 362, Srov. GUARDINI, R. *Svět a osoba*, s. 115.

¹³⁹ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 225.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 405 a 407.

¹⁴¹ GUARDINI, R. *Svět a osoba*, s. 115.

vyjádřit, že člověk se bytostně nachází v dialogu a duchovní život je zaměřen na sdílení. Duchovní život však není založen sociálně, ale odehrává se v jazyce. Nemáme na mysli jazyk jako systém dorozumívacích znamení, ale jazyk jako smysluplný životní prostor. Řeč jako prostor není produktem, nýbrž předpokladem lidského života.¹⁴² Můžeme se domnívat, že v těchto souvislostech výrazu jazyk v rovině psychologické, lze přiřadit pojem komunikace.

V souvislosti s řečí a jazykem Guardini vypovídá o Bohu jako o vševědoucím, schopným zjevování a také mluvícím a dodává: „*Slovo je ústředním bodem Boží existence.*“¹⁴³ Jak jsme viděli na vztazích nejsvětější Trojice, Bůh je Otcem, který mluví, Syn je Otcem vyslovovaný, naslouchá Mu a odpovídá. „*Bůh žije a mluví, u Něho slovo osobu nepředpokládá, nýbrž zakládá. Bůh je osoba ve vztahu ke slovu.*“¹⁴⁴

Syntéza toho, co bylo řečeno, je nesnadná, neboť jsme se zabývali tématy v jádru podobnými a zároveň nepodobnými. Naším cílem bylo najít člověka v Bohu a Boha v člověku, najít společné průniky a vzájemné doplňování. Rozpor lze vnímat ve výpovědích o ustavování, konstituování a předatelnosti osoby. Setkání předpokládá již existující osobu, která však zase předpokládá setkání-společenství, aby osobou byla. Závisí lidská osoba na druhé osobě, je jí nějak podmíněna, nějak ustavována? Přikláním se k myšlenkovému pojetí Guardiniho, který vysvětluje tajemství lidské osoby bytostným teologickým základem. Uvádí, že: „*Osoba se nerodí ze setkání, v setkání se pouze uskutečňuje. Jistě musí zde být jiné osoby, s nimiž může dojít k setkání. Ale zda se setkání uskuteční, je jiná věc. Není řečeno, že se nutně člověk musí setkat právě s takovou osobou, která mu zaručí naplnění vztahu. Setkání má mnoho podob a stupňů. Bůh tvoří člověka opravdovým osobním ‚já‘ a stává se jejím prvním a posledním ‚Ty‘*“¹⁴⁵ Člověk jako osoba je otevřen setkání s jinými lidskými osobami, kdyby však k tomuto setkání nedošlo, protože by bylo nemožné nebo bylo tragické, najde naplnění ve vztahu k Bohu, protože Bůh je s člověkem spojen nejdůvěrnějším myslitelným způsobem. „*Kdyby člověk mohl opustit vztah s Bohem, tedy nejen upadnout do Boží nemilosti, ale učinit, aby se s ním přestal ontologicky nacházet ve vztahu já-ty a být jen ve vztahu pasivní normativity a reality, který mají ke svému Stvořiteli všechny ostatní věci, přestal by být osobou. Stal by se – tato myšlenka je sice nesmyslná, ale z našeho pohledu názorná – člověkem-věcí, duchem-zvířetem. Ale to učinit nemůže. Když jej Bůh stvořil, ustavil se jako jeho Ty, jímž je, ať si to člověk přeje nebo ne. A člověk, podle míry, již poznává a poslouchá, uskutečňuje vztah já-Ty s Bohem. Jestliže tak nečiní, nepřestává ještě být osobou, protože samotnou svou existencí, nad níž nemá moc, je odpovědí na*

¹⁴² Srov. GUARDINI, R. *Svět a osoba*, s. 115-116.

¹⁴³ Tamtéž, s. 117.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 117.

¹⁴⁵ GUARDINI, R. In: *Konstitutivum lidské osoby podle Romana Guardiniho*, [online]. [vid. 2016-03-16]. Dostupné na: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2015-1/Konstitutivum-lidske-osoby-podle-Romana-Guardiniho.html>

Stvořitelovo povolání; ale svou vůlí se tak staví proti svému vlastnímu bytí, čímž se stává absurditou, již zatracení učiní definitivní. ¹⁴⁶

V následující kapitole budeme sledovat, jak byl člověk Bohem původně zamýšlen a k jaké důstojnosti ho Bůh stvořil, dostáváme se osobě Ježíše z Nazareta, pravého Boha a pravého člověka. Od Ježíše můžeme postoupit o krůček dál k pochopení pravého člověka, tedy vykoupeného člověka. ¹⁴⁷

¹⁴⁶ GUARDINI, R. In: *Konstitutivum lidské osoby podle Romana Guardiniho*, [online]. [vid. 2016-03-16]. Dostupné na: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2015-1/Konstitutivum-lidske-osoby-podle-Romana-Guardiniho.html>.

¹⁴⁷ Srov. TENACE, Michelina. *Vybrané kapitoly z antropologie: stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. Vyd. 1. Olomouc: Centrum Aletti, 2001, s. 12.

5. Ježíš Kristus – Bůh a člověk

Na životě Ježíše z Nazareta poznáváme vnitřní život Trojice. Ježíš nepřišel precizovat pojmy, mít jasno v terminologii, rozumět filozofickým pojmům a odchylkám. On přišel na svět proto, abychom pochopili tajemství života Boží Trojice. Celým svým životem zjevoval Trojici, její osoby, abychom pochopili, že Bůh je někdo, s kým mohu komunikovat a mít s ním vztah.

On nám na svém životě ukazuje naprosté sebedarování, sebezmaření, sebevyjití, to vše v lásce. Bůh nám ukazuje jen, to čím sám je.¹⁴⁸ Pojmem osoba přeneseným na Boha říkáme, že Bůh je oslovitelný a oslovující a že je s lidmi bytostně ve vztahu. Oslovíme-li ho jménem jeho Syna, můžeme s Ním komunikovat a žít s ním svoje životy.¹⁴⁹ Ježíš Kristus, ideál lidského života, není jen ztělesněním zbožných lidských přání dostat se skrze synovství „lehce“ k Bohu. Ježíšův život a jeho sebezmaření jdou proti všem lidským touhám zaměřeným na vzestup, seberealizaci a moc.

Ježíš zjevuje Boha i člověka. Boží Syn stále i ve své lidské přirozenosti zůstává ve vztazích k Otci a Duchu. Ježíš jako milovaný Boží Syn je v Otcově náručí od věčnosti (srov. Jan 1,1). Jestliže Ježíš je Božím Slovem řečeným ve věčnosti, pak Ježíšovo vtělení je Otcovým Slovem proneseným v dějinách. Aby mohl Bůh toto svoje Slovo pronést, potřebuje k tomu sílu svého dechu. Tímto dechem Božím je moc Božího Ducha.¹⁵⁰ Ježíšovo stávání se tělem se završuje při smrti, kdy zpátky vydechuje Otci svého Ducha. Ježíš při vtělení přijímá lidskou přirozenost složenou z těla a duše a Ducha svatého. Při smrti odevzdává Ducha a duši. Pohled na Ježíšovo pozemské putování je pohledem na úlohu Ducha v jeho životě. Vzít na sebe hříchy světa pro Ježíše znamenalo vstoupit mezi hříšníky, snášet je a usilovat o jejich uzdravení. Pro Ježíše má hřích konkrétní lidskou tvář a znamená bolest a utrpení.¹⁵¹ Pro určité pochopení této myšlenky lze poukázat na příběh kněze, misionáře Damiána de Veustera, který po svém rozhodnutí nastoupit službu na ostrově malomocných Molokai byl jediným zdravým v osadě osmi set malomocných. Chtěl být nemocným vším, dokonce užíval výraz: „My malomocní.“ S malomocnými se stýkal zcela přirozeně, jako se zdravými, i když od nich zakoušel jako Ježíš nepochopení a utrpení, které pocházelo z pomluv, závisti. Nepřinesl jim uzdravení, ale vrátil jejich životu smysluplný obsah a opravdovou hodnotu.¹⁵² Ježíš nám nejen přinesl uzdravení, ale On sám se stal pro nás

¹⁴⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Jako v nebi, tak i na zemi*, s. 88.

¹⁴⁹ Srov. HALÍK, Tomáš a Mikuláš MEDEK. *Dotkni se ran: spiritualita nelhostejnosti*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 223 s., [14] l. obr. příl. ISBN 978-80-7106-979-9, s. 69.

¹⁵⁰ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Dar Otce i Syna*, s. 40.

¹⁵¹ Srov. tamtéž, s. 41.

¹⁵² Kněz a oběť – sv. Damián de Veuster – „Otec malomocných a vyhoštěných, P. Jaromír Kučírek FSSPX http://www.tedeum.cz/2_2010/damian_de_veuster_022010.htm

lékem. Při vtělení na sebe vzal Ježíš lidské tělo poznamenané hříchem, při křtu v Jordánu zcela dobrovolně bere na sebe důsledky lidského hříchu.¹⁵³

Ježíš je Synem Božím od počátku lidské existence, při křtu dává své plné, svobodné lidské „ano“ k úloze, kterou mu svěřil Otec – zjevovat Otce a spasit lid. Boží Synovství bylo pro Ježíše úkolem, odpovědností, poslušností, Otec mu ho potvrzuje v identitě Božího Syna a připomíná mu tím jeho vyvolení, moc a důstojnost.¹⁵⁴ Duch svatý i nás uschopňuje k úplnému sebedarování v lásce, které existuje v Boží Trojici. *Ježíš nám svým sebedarováním zprostředkoval věčnou lásku Otce a Syna, Boží život, Duchu svatého*.¹⁵⁵

5.2 Ježíšova osoba a osobnost

Každá lidská osoba je spojena se svým životním příběhem. Logos musí mít také svůj příběh spojený s jeho identitou.¹⁵⁶ Stále mějme na mysli, že chceme odhalit osobu či osobnost, jak se vzájemně prolínají, abychom mohli plněji pochopit vztahy. Sledujme nyní Ježíše přímo v jeho nitru, v jeho „já“. Pospíšil uvádí, že to, co v ontologické rovině nazýváme osobou, je v oblasti psychologie pojmenováno lidské „já“. Z toho podle něj plyne, že vědomé prožívání tohoto „já“ představuje *jednotící bod lidství* v psychologické rovině.¹⁵⁷ Ježíš má jenom jediné božské „já“.¹⁵⁸ Ježíš si je vědom své vlastní identity prostřednictvím dané přirozenosti a v hranicích dané přirozenosti, buď božské nebo lidské. Rozlišení mezi osobou a uvědomováním si sebe sama je podobné jako rozlišení mezi osobou a přirozeností. Už z kapitoly o osobě víme, že osoba je ontologickým pojmem, prožívání osoby v lidské přirozenosti je nazváno osobností.¹⁵⁹ Z toho vyplývá, že obdobný vztah jako je mezi osobou a osobností je mezi osobou a přirozeností. Ježíšovo „já“ je božské, Ježíš ho však interpretuje prostřednictvím svého lidského vědomí.¹⁶⁰ I když je Ježíšovo „já“ božské, Ježíš si svoje „já“ uvědomuje a prožívá ho prostřednictvím lidského poznání, citění a lidské svobody. Ježíš je nejdokonalější „realizací lidství“.¹⁶¹ Člověk tíhne k sebezpřekročení a prožívá sebe jako toho, který je Bohu na míru.¹⁶²

¹⁵³ V jednom kázání jsem slyšela zajímavou myšlenku, že Bůh s hříchem musel počítat alespoň hypoteticky, protože lidem dal nejvyšší svobodu, ve které se mohli rozhodnout i proti Stvořiteli. Dal jim svobodu, kdyby to tak nechtěl, stvořil by stroj, robota. Protože dal nejvyšší svobodu, proto musel už dopředu mít plán. Ježíš by se vtělil, i kdyby lidé nezhřešili.

¹⁵⁴ POSPÍŠIL, C. V. *Dar Otce i Syna*, 42.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 55.

¹⁵⁶ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 156.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 227.

¹⁵⁸ k pochopení úplnosti této myšlenky je třeba si uvědomit, že prožívání svého vlastního já se nedá zcela spojit s dalším psychologickým pojmem a tím je vědomí sebe sama. Takové pojetí by vymezovalo osobu pouze tehdy, pokud by byla při vědomí. To by vyvolávalo pocit, že osoba pokud při vědomí není, není to lidská osoba.

¹⁵⁹ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 226.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 227.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 228.

¹⁶² Srov. tamtéž, s. 228.

5.2.1 Následování Ježíše

Následování Ježíše nás uvádí na cestu od pravého Boha a pravého člověka k pravému člověku, tedy vykoupenému člověku. Člověk, který následuje Ježíše, nenapodobuje, *neimituje pouze abstraktní pojem osoby, nýbrž vstupuje do Krista tím, že existenciálně a liturgicky prožívá svoji účast na tajemstvích Mistra života.*¹⁶³ Člověk se nepřipodobňuje určenému vzoru, nýbrž lásce.¹⁶⁴ My svými silami Boha nedosáhneme, naše existence však byla Kristem osvobozena jako celek. Ježíš je obsahem naší existence, tím kdo nám v tom pomáhá, je Ježíšův Duch, který nás prostupuje.¹⁶⁵ Duch nás začleňuje do Krista, činí z nás Boží protějšek a dává nám schopnost vyslovit Boží „Ty“.¹⁶⁶

Lidská přirozenost každého člověka je v jeho jádře zpředměťující láskou, jež vyžaduje zosobňující aspekt lásky. Lidská přirozenost vykazuje potřebu být milována, aby byla zosobněna. Kristus, Boží Syn, miluje lidskou přirozenost jako svůj zpředměťující aspekt a otvírá tak člověku cestu k zosobňující lásce.¹⁶⁷ *Jediným přípustným přístupem k tajemství konkrétní osoby je láska.*¹⁶⁸

Od tajemství Boha a člověka, sjednoceného v osobě Ježíše z Nazareta, které jsme spolu sledovali v této kapitole, se dostáváme k praktickému uchopení a přenesení tohoto sjednocení do obyčejného lidského života, do života každého z nás. Každý z nás je osobou primárně určenou ke vztahu s Bohem, jak k tomuto vztahu dospět nebo spíše dospívat v našem každodenním životě. V dnešní době je člověk vystaven zmatku, nejsou určované tradiční hodnoty, svět kolem nás se mění a relativizuje. Člověk se musí ptát po smyslu. Je tento život hoděn žití? Co je smyslem našeho Bytí?¹⁶⁹ Pokud se takto neptá, upadá do egoismu a egocentrismu. Smyslem myslíme to, co je přijatelné, uskutečnitelné, co stojí za námahu, je žádoucí a proveditelné. Každý člověk má svůj vlastní svět a svůj vlastní smysl, ale jistě existuje i společný smysl, smysl lidského života. Tento poslední cíl lidský dějin a lidského bytí ukazuje stále více svou naléhavost.¹⁷⁰ Tento cíl a smysl nemůže spočívat pouze v obsahu naší zkušenosti nebo hodnot. Musí být něčím, co nás zásadně překračuje. Protože jsme personální bytí, musí také to, co pro nás má poslední a nekonečnou hodnotu a smysl, být absolutní Ty.¹⁷¹ Jak jsme mohli z předchozích stránek vyčíst, člověk stojí uprostřed mezi hmotným světem poznatelným smysly a světem nadsmyslově duchovním. Jeho duch/duše je životním principem těla. Má rozum, vůli a schopnost svobody a lásky. Existují dvě pojetí člověka a jeho duše, mohli bychom říct, že podle Augustina a podle Aristotela. V pohledu do dějin myslitelů se zdá, že Augustinův pohled na člověka upřednostňuje vůli jako nejvyšší schopnost, která se dovršuje v lásce. Sami sebe můžeme svou vůli nasměrovat

¹⁶³ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 226.

¹⁶⁴ RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 90.

¹⁶⁵ GUARDINI, R. *Svět a osoba*, s. 128.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 134

¹⁶⁷ Srov. RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 90-91.

¹⁶⁸ POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 225

¹⁶⁹ Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?: z*, s. 19, s. 181.

¹⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 184.

¹⁷¹ Srov. tamtéž, s. 185.

a volit si cíle, které nás přirozeně přesahují. Augustin zde jen akcentuje svobodu volby. Volíme však lásku. Akvinský naopak tvrdí, že nejvyšší schopností je rozum (intellectus) a svoboda a láska jsou přirozeným důsledkem.¹⁷² V prožívání našich životů můžeme sledovat napětí mezi věděním a milováním.¹⁷³ Napětí vztahu mezi činností a bytím. Tímto napětím se budeme věnovat v poslední kapitole.

¹⁷² Srov. CORETH, Emerich. *Co je člověk?*, s. 27.

¹⁷³ LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 13.

C. K TAJEMSTVÍ OSOBY SKRZE VZTAH LÁSKY

6. Rozum a vůle - aspekty lásky

Jak jsem již uvedla, v prožívání našich životů můžeme sledovat napětí mezi věděním a milováním. Napětí vztahu mezi činností a bytím. Není tomu jen u člověka, ale tak je tomu i v Bohu. Jenže v Bohu je totožné bytí s myšlením (intelligere), přirozeností a s rozumem (intelekt). Právě takovou nutnost musíme připustit u lásky. Láska je v Něm totožná s bytím (esse), s rozumem (intelligere) a přirozeností. Akt lásky je prvek, který je ve vůli a zároveň ve vůli není.¹⁷⁴ Jaké je propojení mezi vůli a intelektem? Vůle je snaživost, odpovídá způsobu bytí a jeho principem je intelekt. *Akt lásky – princip a zdroj volní činnosti – vychází z poznání.*¹⁷⁵ Rozdíl je v lásce zvolené a lásce přirozené. Přirozená láska lne ke svému bytí a přirozenému růstu. Dobro osoby se může nacházet v různých předmětech a ve svobodě si může vědomě vybrat, avšak na druhou stranu je chtění a usilování o dobro předurčeno tím, že je nějaké dobro osoby v jistém předmětu chtění už obsažené.¹⁷⁶ Láska spočívá v afektivním spojení. Máme-li zajistit toto afektivní spojení, v němž spočívá láska, musí vůle vytvořit afektivní náhradu milované věci nebo bytosti. Nicolas uvádí citát od Akvinského: „*Ten, kdo miluje, se silou své lásky, dá-li se to tak říci, vtiskuje do milovaného a právě na základě tohoto „otisku“ se o milovaném říká, že je přítomen milujícímu, stejně jako se o poznaném říká, že je přítomen poznávajícímu.*“¹⁷⁷

Akvinský rozlišuje dva druhy lásky: a) úplnou lásku, ve které milovat znamená chtít někomu dobro, b) jednoduchou lásku. Ta označuje pouze chtění nějakého předmětu. Aby vznikla úplná láska, mají být splněny tři podmínky, které k sobě nerozlučně patří. Musí být přítomna vůle (snaživost), která miluje, pak dobro, k němuž láska směřuje, a osoba, pro níž je dobro zamýšleno.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Srov. NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 91.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 92.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 92.

¹⁷⁷ AKVINSKÝ, T. In: NICOLAS, J. *Syntéza dogmatické teologie I.*, s. 93.

¹⁷⁸ AKVINSKÝ, Tomáš a Karel ŠPRUNK. *O lásce: výběr otázek z Teologické sumy*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2005, s. 12.

6.1 Rozum

Logos je řecký výraz pro „slovo“, ale i pro „rozum“, a také je to evangelijní jméno Božího Syna. Podobně láska je výraz pro Boha. Mnoho lidí v dnešní společnosti zapojilo rozum pouze ve směru zvaném racionalismus, ten se uplatňuje hlavně ve vědě a v technice. Bez svého zaměření ke konečnému cíli se snaží uskutečňovat vše, co je v moci vědecké, technické a lidské. Ptá se většinou po využitelnosti svých objevů. Co z toho budu mít, je otázka dnešního úspěšného rozumného člověka.

Bůh chce, aby člověk pochopil, že ne všechno, co existuje, má užitkovou hodnotu. Velké nebezpečí člověka je v tom, že bude hodnotit celý svět kritériem „užitečné – neužitečné“, „prospívá - neprospívá“ s tím, že základním kritériem udělá sebe sama: „prospívá mně“ nebo „mně neprospívá“. Kritérium užitečnosti skrývá hluboký egoismus a velmi vzdaluje od pravdy. V Božím plánu má stvoření evidentně jinou hodnotu než hodnotu užitečnosti. Bůh chce, aby člověk pochopil, že je člověk rozumový a má se dívat očima rozumovosti ne rozumnosti.

Člověk byl dlouho definován jako tvor s rozumem a svobodnou vůlí.¹⁷⁹ Odtud byl jen krůček k vnímání racionality člověka jako jeho ontologického, bytostného základu. Z tohoto pak vyplývalo, že pokud je člověk převážně rozum, potom vůle je láska a musí chtít to, co rozum poznává.¹⁸⁰ Ale člověk byl stvořen k lásce a pro lásku, pro Boha. Bůh je láska a ne rozum. Ontologickým základem tedy je účast na lásce Boha, a rozum a vůle jsou pouze dva aspekty této lásky.¹⁸¹ Lidský rozum má více rozměrů. Má schopnost uvažovat, má intuici, cit, paměť, ale nemůže přecenit či vyzdvihnout jeden aspekt na úkor druhého. Výsledkem vyváženosti těchto rozměrů rozumu je úplné poznání, které je zároveň poznáním lásky i poznáním duchovním. Pravé poznání vytváří vztah úcty. Úcta je možná jen v lásce.¹⁸² Rupnik říká, že jen tehdy, pokud jsme si vědomi toho, že člověk je také bytostí stvořenou láskou, v lásce a k lásce, můžeme ho definovat jako racionální osobu.¹⁸³ Tento agapický princip se po hříchu mění na princip sebeprosazení. Zaměření se k životnímu sebeprosazení dává rozumu moc nad celým životem, rozum činí kritériem celého života. Rozum je existenciálně vázán na lásku, nemůže se od ní odtrhnout, jestliže se tedy zaměření života obrátí, rozum zůstane i nadále aspektem lásky, ale lásky zvrácené.¹⁸⁴

6.2 Tři stupně lásky

Filozof Lotz charakterizuje člověka jako ex-centrického, postaveného mimo střed, ale zároveň střed hledajícího. Člověk není posledním důvodem bytí, ale snaží se tento

¹⁷⁹ Srov. RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 101.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 101.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 101.

¹⁸² Srov. tamtéž, s. 102.

¹⁸³ Srov. tamtéž, s. 107.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 108.

důvod nalézt.¹⁸⁵ Jsou vědění a milování¹⁸⁶ odlišné činnosti, nebo se navzájem doplňují? „Poznání předpokládá chtění; chtění předpokládá poznání. Láska jako snažení je odvozena od lásky jako stavu = láska jako cesta (vznikání) má původ v naplnění či bytí a je svou povahou nekonečná.“¹⁸⁷ Vědění se připisuje rozumu a milování vůli. Milování je vůli prisuzováno proto, že v milování se považuje za základní projev chtění. Vědění a chtění jsou různé způsoby činnosti. Činnosti, které úzce souvisí s bytím. Dá se říci, že Bytí je činnost. Bůh je nejvyšší bytí, čiré bytí, actus purus.¹⁸⁸

Představování a snažení jsou momenty činnosti. Jsoucno, jež dosáhlo určitého stupně rozvoje sama sebe, se svou činností otevírá dalšímu stupni rozvoje. Tento stupeň je představován (perceptio) jako ten, jež má být uskutečněn (cíl v úmyslu). Pokud jsoucno tento cíl přijme za svůj, už v té chvíli ho činí cílem uskutečněným (cíl v provedení), toto se nazývá krokem snažení (appetitio). K těmto dvěma přistupuje ještě třetí, doplňující moment, a to je uskutečňování, protože v našem materiálně-tělesném světě nejsou věci uskutečněny jednoduše tím, že jsou poznány a chtěny, nýbrž mohou být uskutečněny teprve odpovídajícím vnějším výkonem.¹⁸⁹

Toužíme dospět k absolutní plnosti. Akvinský říká, že „Úsilím o vlastní plnost bytí si všechny věci žádají Boha.“¹⁹⁰

6.2.1 Smyslové milování - Erós

Naše poznání začíná u smyslů. Jsme lidmi smyslového poznání. Nejvyšší schopností živočicha je schopnost hodnotící, ta ukazuje všechno jedině tak, jaký to má význam pro jeho život, velmi zjednodušeně jaký to má užitek, jaký z toho bude mít prospěch. V člověku je schopnost hodnotící přetvořena rozvažováním a rozumem a pozdvižena ve schopnost sjednocující.¹⁹¹ Smyslové snažení je z pohledu naší zkušenosti silné a působivé, nelze je přehlédnout. *Smyslové snažení nazýváme emoce nebo afekt.*¹⁹² Emoce vede člověka, aby podnikl změnu. Afekt silou vášní člověku pomáhá uskutečnit, to co smyslově poznal. Afekt vytváří vůči poznanému určité ztotožnění. Musíme rozlišovat afekt na vášně a hnutí mysli. Afekt jako hnutí mysli se nachází ve vůli, afekt jako vášně ve smyslovém snažení. Zušlechťování smyslového snažení je potřebné, protože emocionalita se snadno rozptýlí v nebezpečných zmatcích. Může člověka uzavřít do oblasti smyslově-tělesné bez zájmu o vyšší věci. Je potřeba očisty a zušlechťování afektů. Nezralé, neočištěné, nepřijaté emoce ruší vědění. Pasivní emoce je třeba zušlechťovat ne potlačovat, aby nad nimi mohlo převzít vládu aktivní rozhodování.¹⁹³ Do

¹⁸⁵ Srov. LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 15.

¹⁸⁶ Užívám slovo milování, ale toto slovo mám za totožné se slovem snažení. Proto je zaměňuji. Dalo by se v mnohých případech zaměnit za slovo láska.

¹⁸⁷ LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 17.

¹⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 20-21.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 47.

¹⁹⁰ AKVINSKÝ, T. In: LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 22.

¹⁹¹ Srov. LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 37-38.

¹⁹² Tamtéž, s. 49.

¹⁹³ Srov. tamtéž, s. 48-53.

smyslového milování nebo snažení patří láska pohlavní (či smyslově-sexuální, řecky eros).

6.2.2 Duchovní milování - Filia

V duchovním tvoru vychází snažení z vědění. Je prosvětleno zjevností bytí, a pozvednuto na rovinu svobody. Takové snažení se nazývá chtění. Smyslové snažení není bytím prosvětlené snažení, proto je jen instinktivní, pudové neboli nesvobodné jinými slovy přirozené. Duchovní poznání se rozvíjí v těsném spojení s naším smyslovým vnímáním. Řečeno opačně smyslové snažení připravuje duchovní chtění a vede k němu a duchovní chtění neprobíhá v odloučenosti od smyslového snažení. Láska je jediným původcem a kořenem všech úkonů snažení, ať už jde o lásku duchovní či smyslovou. Žádná z nich nemá utlačovat tu druhou, mají se rozvíjet společně. Máme celý lidský život na to, abychom v tomto umění propojování obou lásek vyžrávali.¹⁹⁴

Duchovní milování a rozum, duchovní milování a láska

Ve vědění¹⁹⁵ člověka je objekt zpočátku oddělen od subjektu. Rozum vytváří jednotu tím, že přijímá objekt do subjektu. Subjekt v sobě vytváří slovo, tj. obraz subjektu, a tím je objekt přítomen v subjektu. Vůle jedná opačně, přiklání subjekt k objektu. Subjekt se objektu nabízí, dává se mu, pohybuje se k němu a uchvacuje ho.¹⁹⁶ „*Jednota v poznání je objektivní, protože staví subjekt před sebe vždy jako objekt. Jednota v milování je nazvána subjektivní, protože subjekt se dává objektu a tak s ním srůstá a nestaví ho před sebe.*“¹⁹⁷ Z toho Lotz vyvozuje, že pravda má místo v subjektu, kdežto dobro v objektu. Pravda je v mysli, dobro ve věci.

6.2.2.1 Osobní milování

Zatím jsme se pohybovali na rozhraní smyslového a duchovního milování. Plnost a dokonalost duchovního milování nalzáme v pojmu osobní milování, řecky filia – láska přátelská. Osobní láska existuje jen mezi osobami. Jejich jednota se jeví jako dialog. Dialog, ve kterém si vymění slovo (logos) a ve kterém slovo jednoho nachází naplnění ve slově druhého. Stejně jako osoba i láska má kořen ve zjevnosti neomezeného bytí. A zde si dovoluji plný citát od Lotze, protože bych nedokázala lépe formulovat závěr, jež odhaluje moje původní tázání, zda mohu k plnosti svého bytí dojít jen skrze vztahy k člověku, vzájemným vztahem? Lotz říká: „*Skrze lásku se vzájemná komunikace osob stává nejhlubší a nejvnitřnější jednotou, jaká je možná. V ní se osoby, jež jsou samy zniterněny až do svého nejvnitřnějšího nitra, také vzájemně otevírají až do nejhlubšího nitra. Milující je v milovaném, objímá ho v plné skutečnosti. S neomezeným bytím je dána svoboda osobního milování. Milování, konstituované vztahem k neome-*

¹⁹⁴ Srov. LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 52-53.

¹⁹⁵ Vědění chápeme jako proces nabývání znalostí o reálném světě, tak i výsledek tohoto poznávání.. Netýká se tedy již existujících nauk, které člověk nepoznává, ale chce se jim naučit, případně porozumět.

¹⁹⁶ Srov. LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 54.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 55.

*zenému bytí, nikdy nemůže být nasyceno jsoucнем (omezeným dobrem), a proto jím ani nemůže být neodolatelně přitahováno. Osoby jsou jedinečné, svobodné a nezávislé.*¹⁹⁸

K osvětlení tohoto citátu nám mohou pomoci následující poznámky: za prvé, osobní milování je v bytí zakotveno hlouběji než smyslové, ovšem smyslové ho předčí vnitřní energií. Za druhé, osobní milování se dokáže partnerovi otevřít nebo uzavřít a může nebo nemusí se s ním na základě své svobody do nejhlubšího nitra sdílet. Za třetí, partneři stojí v dialogu proti sobě, jeden na druhém nezávisí, jeden nemůže být pohlcen druhým. Za čtvrté, každá z osob musí být brána naprosto vážně a plně respektována v osobitosti a určení. Tím je zaručeno, že bude nazírána taková, jaká je. Za páté, osobní milování vytváří nejhlubší jednotu, umožňuje přístup k nejvyšším pravdám.¹⁹⁹

Láska žádostivá a láska přející

K tomu, abychom pochopili vše řečené o svobodném osobním milování jedné osoby druhou, je nezbytné si vysvětlit, co je láska žádostivá a láska přející. Ukažme si zásadní rozdíl. Ten spočívá v tom, co milující od lásky očekává. V lásce žádostivé, neboli jinak řečeno v lásce vázané na sebe, milující usiluje o výhodu, kterou mu může milující poskytnout. Láska přející nebo také láska svobodná sama od sebe myslí na dobro milovaného a hledá, jak mu ho poskytnout.²⁰⁰ V žádostivé lásce milovaný slouží milujícímu, naproti tomu v lásce přející milující dbá o blaho milovaného. Absolutní láska žádostivá je egocentristem, naproti tomu absolutní láska přející jen abstraktní konstrukce. K plnosti lásky potřebujeme nejen dávání, ale i přijímání a naopak. Svoboda osobního milování s sebou nese rozhodování při chtění toho, co nám rozum předkládá, pudovost naopak rozhodování u smyslového milování ničí. Milování je určité chtění. V čem spočívá milování? Milování znamená mít náklonost k něčemu či k někomu, být dotčen, zaujat, nakloněn. Milování však předpokládá poznání, ono nám ukazuje něco, či někoho jako vhodné, přitahující, hýbající se. Nenechává nás v konfrontaci s předloženým chladnými, ale probouzí v nás afekt a ten v nás zažehuje niterný žár a oddanost a tomu pak říkáme láska. Milování je původ a kořen všech ostatních úkonů vůle, tvrdí Akvinský.²⁰¹ Jak jsme uvedli na začátku této kapitoly láska je ve vůli, která chce dobro třetí osoby.

Tři stupně života vůle a tři stádia životní cesty

Abychom si ještě více uvědomili, k čemu nás láska žádostivá a láska přející vedou, uveďme heslovitě tři stupně života vůle:

- 1) simplex complacentia = prosté zalíbení – jistá náklonost k věci nebo člověku.
- 2) appetitus = snaha – dosáhnout toho (získat, mít, spojit se), co jsme si zalíbili v prostém zalíbení. Směřujeme k milovanému často s velkou námahou.
- 3) dosažená jednotu s milovaným – to jsme získali a máme je ve vlastnictví.²⁰²

¹⁹⁸ LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 58.

¹⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 59.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 59-60.

²⁰¹ AKVINSKÝ, T. In: LOTZ, *Vědění a láska*, s. 61-63.

²⁰² Srov. LOTZ, *Vědění a láska*, s. 63-64.

Tři stádia životní cesty podle Kierkegaard nám snad pomohou ještě lépe proniknout do odstupňování a pochopení smyslového, duchovního a osobního milování. Kierkegaard uvádí: 1) Estetické stadium, které předchází svobodnému rozhodování. Vyznačuje se nezávazností afektivity. 2) V etickém se uskutečňuje svobodné rozhodování (nesmíme ho chápat jako sebeuplatňování). Pozdvihuje nás k oddanosti celé osoby Bohu. 3) náboženské stadium - v něm člověk vyrůstá nad sebe sama a vrůstá do Boha a to je dokonalost lásky. Myslím, že snad nebude příliš smělé přiřadit k prvnímu estetickému stádiu smyslové milování, k etickému duchovní a osobní milování a k třetímu náboženské milování očištěné a pozdvihující se k Bohu. O tom posledním budeme ještě hovořit.²⁰³

6.2.2.2 Očištěné milování

Aby milování bylo schopné Boha, musí být splněny dvě podmínky. Duchovní milování je očištěné a dozrálé a Bůh sám člověka k sobě pozdvihne k sobě láskou danou ze své milosti.

Výrazem očištěné milování chceme popsat úkon chtění, který se vztahuje k bytí, přesněji k bytí druhého, bytí Ty. Tato láska je daruje bytí, chrání je a rozvíjí. Zde je třeba uvědomit si, že pro naše milování je důležitá pravá očištěná láska k sobě. Ježíš v odpovědi na dotaz po největším přikázání uvádí následující: „*Miluj Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou myslí a celou svou silou. 'Druhé je toto: 'Miluj svého bližního jako sám sebe.'“* (Mk 12,29-31). Kdo přeje bytí sobě samému, přeje ho i druhým a naopak. Podstata lásky se proto obrací k osobě nejen v milovaném, ale i k osobě v samotném milujícím. Čím hlouběji se dvě osoby setkávají v lásce a jsou v ní spojeny, tím více si sdělují bytí. Znovu zopakujeme, že nemáme usilovat o žádost bez přející lásky a naopak. Neboť i když se obětuji pro druhého (chudí, nemocní), přece něco dostávám, roste ve mně láska. V takové lásce dojdeme k pravému poznání, protože naše moudrost nebude ničím zakalena. Naše láska k Bohu postupuje po stejných stupních jako lidské smyslové, duchovní a osobní milování. V žádosti člověk touží, aby se skrze Boha sám zcela dovršil. V přející lásce, chce člověk, aby Bůh byl zcela Bohem, plně se mu oddává. Čím více se člověk Bohu dává a vše obětuje, tím více nalézá pro sám sebe.²⁰⁴ „*Láska k Bohu je lepší než jeho poznání, protože láska zasahuje Boha, jaký je sám o sobě, kdežto poznání ho postihuje pouze podle jeho obrazu v člověku.*“²⁰⁵

Přirozená láska

Přirozenou láskou nazývá Akvinský tu lásku, která nám byla dána s přirozeností. Není vědomá, ale je naší nejnvtřnější hybnou silou v každém aktuálním a vědomém milování. Bůh je původ člověka i každého stvoření, z toho plyne, že člověk plností svého bytí náleží Jemu, proto láska, kterou má milovat, bude v první řadě objímat Boha a teprve v něm své vlastní Já.

²⁰³ Srov. LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 69-70.

²⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 72-74.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 71.

6.2.3 Láska daná Bohem - Agapé

J. B. Lotz připojuje ještě třetí způsob milování. Tato láska už není přirozená, ale je to láska daná Boží milostí, řeckým slovem označována jako agapé. Dává nám dvojí dar. Dar milosti léčící a dar milosti vyvyšující. Milost vyvyšující nás činí účastnými na Boží přirozenosti, stáváme se skrze ni dětmi Božími. Tuto velikou milost přijímáme při křtu. Naše milování je proniknuto Božím milováním. Bůh, Boží láska miluje sebe sama nade všechno, je přející a proto sdílí svou velikost a krásu, které dává v každém stvoření zazářit. Ve sdílení této lásky jde o co největší přiblížení tvorů k Bohu, ke zbožštění.

Dar milosti léčící nám pomáhá, abychom lásku k sobě ukotvili do lásky k Bohu, to nás uschopňuje k oddanosti Bohu a dostáváme schopnost milovat lidi a být jim oddáni. Naše lidská přirozenost je porušena dědičným hříchem a je nakloněna ke zlému, svádí nás k tomu, abychom lásku k sobě kladli nad lásku k Bohu. Když pokušení podlehneme, stáváme se buď egoisty nebo egocentristy.²⁰⁶

6.3 Láska jako jednota v dávání a přijímání

Ivan M. Rupnik popisuje lásku jako dynamickou a dialogickou sílu a odvolává se na Sergeje Bulgokova, který přináší myšlenku osobní lásky jako působení dvou principů osobního (já miluji) a neosobního (předmětu mojí lásky).²⁰⁷ V této lásce není činná jen jedna strana, není aktivní jen ten, kdo miluje. „*Láska ve svém osobním aspektu miluje a zosobňuje neosobní aspekt lásky, tj. svůj „předmět“ lásky.*“²⁰⁸ Takovouto láskou miluji druhého a zároveň tím miluji sebe. Ovšem zde je třeba dodat, že láska existuje pouze ve svobodě. Milujeme předmět své lásky, ale zcela mu přiznáváme jeho svobodu a úplně se mu svěřujeme a ten, koho milujeme, se právě v takové celosti odevzdává, abychom se v něm mohli realizovat. Je to totální vyjítí ze sebe, zmaření se. Takto dokonalá láska je možná jen v Bohu. Bůh ji lidem dává jako dar. Jak už jsme řekli, Bůh je jednota tří osob. Každá z nich má jako svou podstatu božské přirozenosti lásku. Člověk stvořený k Božímu obrazu má také lásku jako svou podstatu, jenže na úrovni stvoření. Jestliže Bůh je společenstvím lásky a koluje v něm vzájemná výměna lásky mezi osobami, zahrnuje do tohoto společenství lidstvo jako svého partnera. Z toho můžeme vyvodit, že „*člověk je stvořen, aby se v Boží lásce stal bohem a přitom zůstal člověkem.*“²⁰⁹ Místem, kde se toto tajemství může uskutečnit, je vtělení druhé božské osoby - Syna, člověka Ježíše z Nazareta. Jen Ježíš ve své osobě spojuje božskou i lidskou přirozenost. Protože člověk má do své podstaty vepsanu dokonalost, která spočívá v ucelení v lásce, může Ježíš tuto lásku dát jako přikázání, viz Mt 22, 36-40. Láska druhého nepohlcuje, dopřává mu zůstat sám sebou. Uvědomme si, že láska k člověku vyrůstá z nahlédnutí Boží lásky. Milovat znamená stát se zranitelným. Principem obdarování tvora Bohem je darující se Otcova láska (Duch) Synovi. To, že

²⁰⁶ Srov. LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 76-77.

²⁰⁷ Srov. RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 72.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 73.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 77.

zase Syn daruje Ducha zpátky Otci, je základ pro naše darování všeho. I my stejně jako Ježíš nejdříve musíme přijmout obdarování, abychom mohli darovat.²¹⁰

²¹⁰ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Dar Otce i Syna*, s. 94.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala popisem, analýzou a syntézou různých pohledů na vztahovost člověka ve snaze zreflektovat a objasnit otázku po podstatě a významu vztahu pro člověka. Domnívám se, že stanovený cíl se alespoň relativně podařilo naplnit. Přínos vidím v odhalení vztahu jako činnosti a jako vztahu mezi osobami. Snažila jsem se o podrobnější pohled na podstatu mezilidských vztahů a vztahů v Bohu, v Nejsvětější Trojici. Pokoušela jsem se „poznat“ lidskou a božskou přirozenost, nebo spíše v osobě Ježíše Krista najít dotkový bod mezi dvěma přirozenostmi v jeho nejvnitřnějším já. To vedlo k promýšlení témat spojených s osobou a osobností. Psychologie neřeší ontologickou danost člověka jako osoby, v jejím pojmu osobnosti chybí tento ontologický základ. Člověk by ve svém životě měl poznat Boha jako plnost bytí, protože on sám je určen k této plnosti; je to vlastně důvod, proč byl člověk tak stvořen a osobnostně vybaven.

Celé mé myšlenkové snažení nakonec nemohlo nevyústit do otázky po smyslu lidské přirozenosti, po smyslu člověka. Jestliže teologicky je Bůh Láska, pak i u člověka musíme hledat zakódování lásky v jeho životě. Jak jsem se snažila v práci ukázat, nemohu mít lásku, aniž bych ji sám přijal, a když lásku nemám, nemohu ji dávat. Je potřeba láska přijímající, aby mohla následovat láska dávající. Proto jsem hledala popisem a analýzou chápání osoby a osobnosti a nakonec jsem si položila otázku po prvotním vztahu a zároveň otázku po tom, nakolik je pro nás dostupný. Stále jsem propojovala lidskou skutečnost, založenou na zkušenosti, s tím, co ji přesahuje a na co se snažíme dosáhnout teologickou například teologickou reflexí. Nakonec jsem si, musela odpovědět na to, zda je v náboženském životě nejdůležitější poznání nebo láska? Hledala jsem odpověď po vztahu a našla jsem svoji odpověď po lásce. Ukázalo se mi, že láska je založena na vztahu a vztah na komunikaci. Podle Řehoře Naziánského spočívá podstata člověka v jeho stvoření, k němuž došlo skrze Slovo, které k němu Bůh pronesl. Bůh je logos, Slovo, rozhovor. Člověk je tedy stvořen od počátku v Božím srdci a je povolán k existenci, aby vstoupil do dialogu s Bohem. Nejhlubší pravdou o člověku je tak jeho dialogický aspekt. Lidský život proto lze chápat jako odpověď tomu, který k němu stále hovoří. Podstatu vztahovosti bych tedy nakonec formulovala takto: Člověk se vyjevuje jako bytost odpovědi. Tento pohled na věc pak podle mého také zakládá souvislost a soudržnost osobního příběhu, které jsou objevovány v mezilidských vztazích. Tváří v tvář „Ty“, uprostřed společného „my“, nachází člověk svou nezaměnitelnost a jedinečnost.²¹¹

²¹¹ Srov. RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 67- 68.

V poslední kapitole jsem došla k náhledu, že v Bohu jsou touha a odpověď lásky současně člověk na svou odpověď potřebuje čas a prostor.²¹² Aby však mohl odpovědět, musí v sobě odkrýt pramen, pramen touhy po hledání svého prvotního „Ty“.

Moje práce samozřejmě není vyřešením tématu. Je z povahy věci otevřená pro další filozofická i teologická pojednání a dává další otázky např. směrem ke komunikaci, k hlubšímu promýšlení pojmu a podstaty bytostné touhy po původním Zdroji.

V úvodu jsem se ptala po bodu, který nám dovolí pohnout naším vnitřním světem. Našla jsem ho v načrtnutí závěrečného směru hledání. Člověk je bytostí vztahovou a tudíž dialogickou, jeho život se má proměňovat od monologu k dialogu, k dialogu lásky. Profesor Halík říká, že *láska je přeložením těžiště našeho života mimo sebe*. Pozor! Mimo sebe. Nemáme stahovat pozornost jen ke svému "já", které je důležité, ale k "Ty". *Stahujeme-li pozornost do kruhu své sebestřednosti, ztrácíme onen Archimédův bod*, dokončuje myšlenku Halík.²¹³ *Láska znamená velký bankrot našeho sebestředného já. Láska prochází vždy jakýmsi momentem smrti "já" - aby dala prostor svobodě druhého. Láska je vášní, vášní sebedarování. Vášně latinsky – "passio" – má stejný slovní kořen jako utrpení. Hledání a pochopení této vášně a touhy ponechávám otevřené k dalšímu nalézání a odhalování.*

„Čím více se člověk dává Bohu, tím bohatěji a hlouběji nalézá a získává sám sebe. Kdo Bohu všechno obětuje, dostává od Boha všechno.“²¹⁴

²¹² Srov. RUPNIK, M. I. *Vybrané otázky z antropologie*, s. 11.

²¹³ HALÍK, T. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 360.

²¹⁴ LOTZ, J. B. *Vědění a láska*, s. 74.

Seznam použitých zdrojů

1. ALTRICHTER, Michal. *Studijní texty ze spirituální teologie*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004, ISBN 80-86715-32-9.
2. AKVINSKÝ, Tomáš a Karel ŠPRUNK. *O lásce: výběr otázek z Teologické sumy*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2005. ISBN 80-85929-71-6
3. AKVINSKÝ, Tomáš. *Kompendium teologie*. Vyd. 1. Přeložil Tomáš Machula. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-25-0.
4. BALCAR, Karel. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. 2. opr. vyd. Chrudim: Mach, 1991.
5. BENEDIKT XVI. *Eschatologie: smrt a věčný život*. Nové vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, ISBN 978-80-87029-30-5.
6. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad*. 8. vyd., (1. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-1029-8.
7. BRUGGER, Walter a Ladislav BENYOVSKÝ. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1994, ISBN 80-206-0409-x.
8. CORETH, Emerich. *Co je člověk?: základy filozofické antropologie*. 1. vyd. Přeložil Bohuslav Vik. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2.
9. DUKA, Dominik. *Zápas o člověka: nástin biblické antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, ISBN 978-80-7195-148-3.
10. GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. 1. vyd. Přeložila Dagmar Pohunková. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X.
11. HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*. Praha: NLN nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-628-1.
12. HALÍK, Tomáš a Mikuláš MEDEK. *Dotkni se ran: spiritualita nelhostejnosti*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 223 s., [14] l. obr. příl. ISBN 978-80-7106-979-9.
13. HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-283-6.
14. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3

15. HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3037-0.
16. LACROIX, Jean. *Smysl člověka*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1970
17. LOTZ, Johannes B a Karel ŠPRUNK. *Vědění a láska*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-304-3.
18. MACHAN, R., *Studijní texty z teologické antropologie* (pracovní text pro potřeby studentů), CMTF, Olomouc
19. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, ISBN 978-80-200-1679-9.
20. NICOLAS, Jean-Hervé a Oldřich SELUCKÝ. *Syntéza dogmatické teologie. I, Bůh v trojici: Synthèse dogmatique : de la Trinité a la Trinité*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2003, ISBN 80-85929-58-9
21. PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1086-6.
22. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Dar Otce i Syna: základy systematické pneumatologie*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1999. ISBN 80-7266-135-3.
23. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. 1. vyd. Praha: Krystal OP, 2007, ISBN 978-80-7195-123-0.
24. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vyd. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-21-2.
25. RAHNER, Karl, Herbert VORGRIMLER a František JIRSA. *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996, ISBN 80-7113-088-5.
26. RUPNIK, Marko Ivan. *Vybrané otázky z antropologie: člověk a vzkříšení*. Vyd. 1. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86045-99-4.
27. REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Vyd. 1. Voznice: LEDA, 2001, ISBN 80-85927-85-3.
28. ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
29. SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-627-6.
30. *Systematická teologie I: římskokatolická perspektiva*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996, ISBN 80-85959-07-0.
31. STRNADOVÁ, Věra. *Interpersonální komunikace: monografie*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. ISBN 978-80-7435-157-0.

32. TENACE, Michelina. *Vybrané kapitoly z antropologie: stvoření člověka k obrazu a podobenství Božímu*. Vyd. 1. Olomouc: Centrum Aletti, 2001, ISBN 80-86045-76-5-.
33. VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0841-3.
34. VYMĚTAL, Jan. *Obecná psychoterapie*. Vyd. 1. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997, ISBN 80-86123-02-2.
35. VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2008, ISBN 978-80-247-1428-8
36. *Výklady ke Starému zákonu*. 1. samost. vyd. Praha: Kalich v Evangelickém nakl., 1991. ISBN 80-7017-408-0.
37. AMBROS, P. *Osoba v pohledu spirituální antropologie*. [online]. [vid. 2016-02-16]. Dostupné na: <http://pfyziollfup.upol.cz/castwiki/?p=1103>.
38. KUČÍREK, J. *Kněz a oběť – sv. Damián de Veuster – „Otec malomocných a vyhoštěných*, [online]. [vid. 2016-02-20]. Dostupné na: http://www.tedeum.cz/2_2010/damian_de_veuster_022010.htm
39. GUARDINI, R. In: *Konstitutivum lidské osoby podle Romana Guardiniho*, [online].[vid. 2016-03-16]. Dostupné na: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2015-1/Konstitutivum-lidske-osoby-podle-Romana-Guardiniho.html>
40. MACHULA, T. *Lidská řeč o Trojjediném Bohu*. Salve: revue pro teologii a duchovní život. Praha: Krystal OP, 2009(1). ISSN 12136301, s. 11-18.

Abstrakt

SEDLÁČKOVÁ, V. *Na počátku byl vztah – člověk jako vztahová bytost*. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce Lucie Kolářová.

Bakalářská práce na teoretické úrovni pojednává o člověku jako vztahové bytosti. S odkazem na psychologické a teologické zdroje, se věnuje popisu a analýze meziosobních, blízkých vztahů, vztahů v Boží Trojici a vztahem člověka k Bohu, lidem a sobě na úrovni lidského rozumu a lásky. Věnuje se propojení pojmů osoba a osobnost na úrovni lidského „já“, vůle, rozumu a lásky.

Klíčová slova: vztah, interpersonální interakce, osoba, osobnost, vědomí, sebepojetí, vůle, počátek, vztahy v Nejsvětější Trojici, rozum a vůle – aspekt lásky, eros, filia, agape, láska přirozená, láska přející, láska žádostivá

Abstract

In the Beginning was a Relationship – a Human as a Being of Relationship.

The Bachelor Thesis on its theoretical level deals with a human as the relational being. With reference to psychological and theological resources, it describes and analyses interpersonal close relationships, the relationship within the Holy Trinity and finally the relationship of a human to God, to other people and to him/herself on the level of reason and love. The thesis tries to deal with interconnection of the terms person and personality on the level of human “self”, will, reason and love.

Key words: relationship, interpersonal interaction, person, personality, consciousness, self-conception, will, beginning, relationships within the Holy Trinity, reason and will – the aspect of love, eros, filia, agape, natural love, selfless love, desirous love.